

**TÜRK DERİ PİYASASI'NIN
ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

BENGİ YALÇIN

Eskişehir-1996

TC
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DERİ PİYASASI'NIN ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Öğr. Gör. Bengi YALÇIN /

Danışman: Prof. Dr. Önder ÖZKAZANÇ

ESKİŞEHİR - 1996

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

Ö Z E T

Bu çalışmanın amacı Türk deri piyasası hakkında genel bir bilgi vermektir. Bilindiği gibi deri sanayiinin hammaddesi ham deridir. Ham deri arzı ise toplumun et talebine bağlı olarak değişmektedir. Çalışmada ham deri üretim miktarını belirleyen değişkenler ve et üretim miktarını belirleyen değişkenler 1970-1994 yıllarına ait veriler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada başlıca şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Ham deri üretimi, et üretimine bağlı olarak doğru yönde değişmektedir. Et üretimi ise nüfusa ve gelire bağlı olarak değişmektedir.

Ham deri fiyatları hayvan fiyatlarından doğru yönde etkilenirken, et fiyatlarından ters yönde etkilenmektedir.

Bu sonuçlara göre bileşik mal olan ham deri arzı, toplumun et talebi arttığı zaman artmaktadır. Et talebindeki artış, ham deri fiyatlarını düşürecektir. Ham deri fiyatlarındaki değişme ise işlenmiş deri fiyatlarında değişmeye, o da deriden mamül ürünlerin fiyatlarında değişmeye neden olmaktadır.

Sonuç olarak Türk deri sanayiinin sorunları belirlenerek, bu sorunlara çözüm yolları önerilmiştir.

S U M M A R Y

The purpose of this study is to give general information about Turkish leather market. The raw material of leather industry is raw leather. The supply of raw leather changes according to the demand on meat by the community. In the study, the variables determining the amount of production of raw leather and the variables determining the amount of production of meat has been explained according to the data from the years 1970-1994.

In this study following results have been obtained.

The production of raw leather changes indirect proportion to the production of meat. However meat production changes according to the income level of the population.

When the prices of raw leather are directly effected from the prices of animals they are oppositely effected from the prices of meat. According to these results the supply of raw leather goods increases when the demand on meat of community increases. The increase in the demand of meat decreases the prices of raw leather. Then the change in prices of raw leather causes the change in the prices of leather cured and the second one causes the change in the prices of products manufactured from leather.

Having determined the problems of Turkish leather industry some solitions are suggested.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLolar LİSTESİ	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DERİ VE DERİ PİYASASI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. TÜRK DERİ SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ .	5
2. DERİ SANAYİNİN TEMEL EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	6
2.1. Üretim	9
2.2. Tüketim	15
2.3. İstihdam	17
2.4. Dış Ticaret	19
2.5. Yatırım ve Teknoloji	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DERİ PİYASASINDA ARZ

1. ARZIN OLUŞUMU	27
1.1. Yurt İçi Üretim	27
1.1.1. Yurtiçi Üretimi Etkileyen Faktörler ...	30
1.1.2. Et Üretimini Etkileyen Faktörler	33
1.2. İthalat	36

	<u>Sayfa No</u>
2. ARZI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	39
2.1. Ham Deri Fiyatları	39
2.2. Yardımcı Maddeler ve Sermaye	44
2.3. İstihdam	47
2.4. Teknoloji ve Araştırma Geliştirme	48
2.5. Maliyeti Oluşturan Faktörler	49
2.5.1. İşçilik Giderleri	49
2.5.2. Genel Üretim Giderleri	50
2.5.3. Finansman Giderleri	51
2.5.4. Diğer Giderler	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DERİ PİYASASINDA TALEP

1. TALEBİN OLUŞUMU	53
2. TALEBİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	56
2.1. Deri ve Deri Ürünleri Fiyatları	56
2.2. Nüfus ve Gelir Seviyesi	59
2.3. İkame Malların Fiyatı	61
2.4. Tercihler	64
2.5. Diğer Faktörler	65
SONUÇ VE ÖNERİLER	68
YARARLANILAN KAYNAKLAR	71

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa No</u>
1.	Yıllar İtibariyle, Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Kesimi, Et ve Deri Üretimi	12
2.	Yıllar İtibariyle, İşlenmiş Deri, Ayakkabı ve Deri Giysi	16
3.	Deri İşleme Sanayiinde İşyeri Sayısı, Ücretle Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı	18
4.	Canlı Hayvan ve Deri İthalat ve İhracatı	20
5.	Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı	23
6.	1988-1989-1990 Yıllarında Ocak-Aralık Aylarında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	23
7.	Multiple Regression Y_1 : BBH Deri Üretimi Analysis of Variance Table	30
8.	Multiple Regression Y_1 : BBH Deri Üretimi Beta Coefficient Table	31
9.	Multiple Regression Y_1 : KBH Deri Üretimi Analysis of Variance Table	32
10.	Multiple Regression Y_1 : KBH Deri Üretimi Beta Coefficient Table	32
11.	Multiple Regression Y_1 : BBH Et Üretimi Analysis of Variance Table	33
12.	Multiple Regression Y_1 : BBH Et Üretim Beta Coefficient Table	34
13.	Multiple Regression Y_1 : KBH Et Üretimi Analysis of Variance Table	34
14.	Multiple Regression Y_1 : KBH Et Üretimi Beta Coefficient Table	34
15.	Yıllar İtibariyle, İşlenmemiş Deri ve Kürk ile Canlı Hayvan İthalat Miktar ve Değerleri	36

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
16. Yıllar İtibariyle, BBH ve KBH adet, deri, et fiyatları	40
17. Deri İşleme Sanayiinde Ücretler	47
18. Türk Deri Sektörü Ulusal Talebi	54
19. Deri ve Deri Mamülleri Talebi	55
20. Yıllar İtibariyle, Kösele, Muhtelif Deri, Ayakkabı, Deri Giysi Fiyatları	57
21. Yıllar İtibariyle, Nüfus ve Kişibaşına Reel GSMH	60
22. Yıllar İtibariyle, Suni Deri Üretim miktarı, Değeri ve Fiyatı	61
23. Yıllar İtibariyle, Kösele, Yarı Kösele, Plastik ve Suni Deriden İmal Edilmiş Ayakkabıların Üretim Miktarı, Değeri ve Fiyatları	63

GRAFİKLER

<u>Grafik No</u>	<u>Sayfa No</u>
1. Yıllar İtibariyle, Büyükbaş Hayvan Et Üretimi	14
2. Yıllar İtibariyle, Küçükbaş Hayvan Et Üretimi	14
3. Yıllar İtibariyle, BBH ve KBH Et Üretimi	28
4. Yıllar İtibariyle, BBH ve KBH Deri Üretimi	29
5. Yıllar İtibariyle, BBH ve KBH Üretimi	29
6. Yıllar İtibariyle, Canlı Hayvan ve İşlenmemiş Kösele İthalat Miktarları	37
7. Yıllar İtibariyle, BBH Adet, Deri, Et reel Fiyatları Arasındaki İlişki	41
8. Yıllar İtibariyle, KBH Adet, Deri, Et reel Fiyatları Arasındaki İlişki	42
9. Yıllar İtibariyle, Türk Deri Sektörü Ulusal Talebinin Yüzde Değişimi	54
10. Yıllar İtibariyle, Kösele Üretimi ile Suni Deri Fiyatları (%Artış) arasındaki ilişki	62
11. Yıllar İtibariyle, Deri, Tabanı Suni Deri, Plastik ve Suni Ayakkabı Üretimi	64

ŞEKİLLER

Sekil No

Sayfa No

1. Bileşik Mallarda Bir Malın Talep Artışının Etkisi 9
2. Bileşik Mallarda Arz Daralmasının Etkisi 43

GİRİŞ

Deri ve deri mamüllerinin tarihi geçmişi, insan tarihi kadar eskidir. Günümüzde tekstil ürünlerinin hayatımızdaki yeri, deri ürünlerine göre daha yenidir.

Deri sektörünün temel girdisi ham deridir, deri işleme sanayiinin bu hammaddesi ülke içinden karşılanmakla birlikte, yeterli gelmediği için ham deri ithali de yapılmaktadır. Bu da bir tarım ülkesi olmamıza rağmen hayvancılığa ne kadar az önem verdiğimizizin göstergesidir.

Bu çalışmada, deri sanayiinin tarihi geçmişine kısaca değinildikten sonra, Türkiye’de deri piyasası hakkında incelemede bulunulmuştur.

Birinci bölümde “Deri ve Deri Piyasası Hakkında Genel Bilgiler” yer almaktadır. Bu bölümde, özellikle üzerinde durulan konu “Üretim” konusudur. Bilindiği gibi deri üretimi, hayvan kesimi sonucu ortaya çıkan bir yan üründür. Hayvan kesimi ise et talebi sonucu ortaya çıkmaktadır. Nüfusda ve gelirdeki bir yükselme, ete olan talebi artıracaktır. Et talebindeki artışa bağlı olarak da, deri üretim miktarı artacaktır. Bu konu bir sonraki bölümde yapılan regresyon çalışmaları ile veriler yardımıyla açıklanmaya

çalışılmıştır.

İkinci bölümde “Türk Deri Piyasasında Arz” konusu incelenmiştir. Bu bölümde ham derinin fiyatının hayvan fiyatlarıyla doğru yönde, et fiyatlarıyla da ters yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Üçüncü bölümde ise “Türk Deri Piyasasında Talep” konusu incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde daha çok deri konfeksiyon, deri ayakkabı, saraciye gibi deriden elde edilmiş ürünlerin talebi üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak Türk Deri Sanayinin en temel sorunları belirlenmiş ve bazı çözüm yolları önerilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DERİ VE DERİ PİYASASI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İlk çağlardan bugüne tabaklanarak çeşitli alanlarda (giyim, savunma ve yardımcı eşyalar olarak) kullanılan deri mamulleri; önemli bir ticaret malı olarak alınıp-satılmış ve hatta ihraç edilmiştir. MÖ. 3000 yıllarında Mısır'da ve Mezopotamya'da da dericilikle uğraşıldığı görülmüştür. Kanıt olarak bu bölgelerde yapılan kazılarda ortaya çıkan deriden heykeller gösterilmektedir. Türk dericilik sektörünün geçmişi de çok eski tarihlere gitmektedir. Savaşçı bir kavim olan Türkler, deri sektörüne oldukça fazla önem vermişlerdir. Bunun nedeni o zamanın silahlarının ve savaş giysilerinin deriden yapılıyor olmasıdır.

İleri bir teknoloji gerektiren tekstil ürünlerinin insan yaşamındaki yeri, deriye göre daha yenidir. İlk insanlar, örtünme ihtiyaçlarını avladıkları av hayvanlarının deri ve postlarıyla karşılamaktaydı. Günümüzde de giyim sanayiinde önemini koruyan deri, birçok iş kolunun gelişmesine neden olmuştur.

Bu sektörde temel girdi ham deridir. Ham deri üretiminin kaynağı hayvancılık

olduğu için hayvan varlığı ve hayvancılıktaki gelişmeler bu sektörü çok yakından etkilemektedir. Ham deri, çeşitli kimyasal maddeler kullanılarak belirli işlemlerden geçirilip mamul deri haline getirilir. Mamul deri, ayakkabı, deri giyim eşyası ve saraciye yapımında kullanılır.

Deri sanayi, Türk sanayinin en eski sektörlerinden biridir. Buna rağmen yıllar boyu ilkel yöntemlerle faaliyetini sürdürmüştür. Yöntemlerin ikelliği, tesis kapasitesinin düşüklüğü, teknoloji yerine el emeğine dayanması, kaliteli ve yeterli üretim imkanlarını uzun süre engellemiştir.¹

Dericilik sektörü, yaygın bir biçimde Türkiye'nin batı bölgesinde, özellikle İstanbul ve İzmir'de belli merkezlerde toplanmıştır. İstanbul'da Aydınlı mevkinde Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi, İzmir'de de Menemen Organize Deri Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bunların dışında Çorlu, Balıkesir, Gönen, Mustafa Kemal Paşa, Ezine-Biga, Salihli, Turgutlu, Denizli, Isparta, Uşak, Bor, Konya, Adana, Gaziantep, Malatya, Antakya, Gerede bölgelerinde de dericilikle uğraşılmaktadır.

Dericilik hakkında eski ve köklü bilgiye sahip olunmasına karşın deri sanayinde ülke yüzeyine yaygın, ilkel yöntemlerle çalışan, küçük tesisler çoğunluktadır. Ancak ilkel yöntemlerle, insan gücü ve el işçiliği ile deri üreten tesislerin ürünlerinin kalite ve değerleri düşüktür. Kalitede rekabet gücü olmayan bu tesislerin sayısı ve toplam kapasitedeki payı zamanla azalmakta, bu tesisler yerlerini modern tesislere bırakmaktadır. Türkiye'deki deri tesislerinin %35'inin İstanbul'da bulunması, deri sanayimizin ham deri üreten bölgelerden çok mamul derinin kolayca pazarlanabileceği tüketim bölgelerinde toplandığını göstermektedir.

Deri sanayi, Türkiye'de istihdam yaratan, ihracata yönelik lokomotif sektörlerden biridir. Bu sektörde, özellikle deri işleme (tabaklama) sanayii çok gelişmiştir. Deri sektörü, imalat sanayi kapsamında, en fazla net döviz girdisi sağlayan sektörler arasında ikinci sırayı almaktadır.²

¹ "Deri Sanayinin Yükselen Grafiği", İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB), Aylık Bülten, 1993, Yıl: 3, Sayı: 6, s. 32.

² Güneş CANSEV, "Türk Ekonomisi ve Türk Deri Sektörü", Deri Dergisi, Nisan 1994, Sayı: 113, s. 7.

1. TÜRK DERİ SANAYİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Anadolu beylikleri devrinde bol miktarda üretilen dokuma, kumaş, ince yün ve bunlarla birlikte Kastamonu ve Diyarbakır sahtiyanı (derisi), Antakya ve Batı Anadolu limanlarında yabancı ülkelere özellikle Avrupa ülkelerine ihraç edilmekteydi.³

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, dericilik Anadolu'nun birçok yerinde ufak birimler halinde yürütülmekte idi. Bu arada İstanbul'da çağın teknolojik bilgisinin üstünde bir deri işleme tekniğini yansıtan bir sanayi merkezi Kazlıçeşme'de kurulmuştu. Deri işlemede İmparatorluğun gelişme devrinde ulaşılan yüksek seviye, Avrupalıların ilgi ve dikkatini çekmiştir. Ancak gerileme devrinde, deri teknolojisindeki gelişme de durmuştur. Avrupa'daki teknolojik gelişme takip edilememiş ve dericilik kendi içine kapanmıştır.

Deri sanayimiz çok eski ve köklü bir yapıya sahip olmasına karşın, Cumhuriyet'in ilk yıllarında babadan oğula geçen bir lonca karakterini muhafaza eden bir iş kolu olarak kalmış, ancak kalkınma programlarında belirlenen çeşitli özendirici ve destekleyici tedbirler sayesinde yavaş yavaş kabuk değiştirmeye başlamıştır.

1970'li yıllarda, deri sanayi emek yoğun bir faaliyet ve çevre kirliliğine yol açtığı için, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere kaymaya başlamıştır. Bu dönemde ülkemizdeki deri sanayinde olumlu değişiklikler gözlenmiştir. 1975 yılına kadar deri konfeksiyon sanayinin gelişmesi artan bir trend izlemiştir. Bu yıllarda yaşanan hammadde teminindeki güçlükler ve işçi sorunları, sektörü önemli bir darboğaza itmiştir. 1980'den sonra bu sorunların çözümlenmesi yoluna gidilmesi sayesinde, 1980'li yıllarda deri sanayii, dış ticaretimiz içinde önemli bir pay sahibi olmuştur.⁴

Sektör 1984-1992 yılları arasında, yıllık ortalama %9'luk bir büyüme elde etmiştir. Sektörün toplam imalat sanayi üretimi içindeki payı giderek artmaktadır.

³ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Anadolu Beylikleri", Ankara 1984, s. 247.

⁴ "Deri Sanayinin ...", s. 32.

Dericilik, “emek yoğun” bir sektör olma özelliği nedeniyle, geniş istihdam hacmi yaratma potansiyeline sahiptir. Sektörün diğer önemli yönü de, “ihracata dönük” olma özelliğidir. Deri sektörü imalat sanayi kapsamında, en fazla net döviz girdisi sağlayan sektörler arasında ikinci sırayı almaktadır. Belirlenen rakamlara, yurt içinde yabancı turistlere doğrudan yapılan satışlar dahil değildir. Son yıllarda bu gibi satışlar artmaktadır. Resmi ihracat rakamlarına dahil edilmeyen, yurt içinde turistlere yapılan satışlara, en fazla SSCB ülkeleri ve doğu Avrupa ülkeleri rağbet etmektedir. Yurt içinde döviz karşılığı yapılan bu satışların, sadece İstanbul Laleli-Beyazıt bölgesindeki hacmi, en azından bir buçuk milyar US \$ olarak tahmin edilmektedir. Türkiye’nin deri ve deri mamulleri ihracatı yanında ithalatı da artmaktadır. Uygulanan “serbest ekonomi” kuralları ve dünya ticaretinde giderek etkisini artıran, “globalleşme” yada “küreselleşme” hareketine uyum sonucu, Türkiye’nin deri ticareti giderek büyük boyutlara ulaşacak gelişmeler göstermektedir.⁵

Turizmden sonra Körfez Krizinden en çok etkilenen sektörlerin başında gelen deri sanayii, yeniden yapılanmaya hazırlanarak 1992 yılında Kazlıçeşme problemini de üzerinden atarak, Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesini faaliyete geçirmiştir.⁶

2. DERİ SANAYİİNİN TEMEL EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Deri sanayiinin hammadesi canlı hayvandır. Canlı hayvan, bileşik ürünlü bir üretim alanı olarak incelenmelidir.

Bilindiği gibi tüketim olmadan üretim olmaz. Bir mal ne kadar çok üretilirse üretilsin, tüketici bu malın kendi ihtiyacından fazlasını tüketmez. Örneğin kasaplık hayvan üretimi, esas olarak et talebine bağlıdır. Tüketicinin et talebi ne kadar artarsa, hayvan üretimi de o kadar artacaktır. Kasaplık bir hayvanın kesimi sonucu, değerinin %70’ini et, %20’sini sakatat oluştururken, %10’luk kısmını da deri oluşturmaktadır. Et talebi sonucu yan ürün olarak ortaya çıkan deri üretimi, toplam hayvan değerinin

⁵ “İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi, Deri Üretiminin En Yeni Örneği”, İstanbul Sanayii Odası (İSO), Deri Sektörü Özel Raporu, 1993, s. 1.

⁶ Hacer GEMİCİ, “Deride Öncelikli Sevinci”, Dünya Gazetesi, 1993, s. 1.

çok küçük bir oranını ve deri sanayinin hammaddesini oluşturmaktadır. Öyleyse deri sanayi için gerekli olan ham deri üretimi, et talebine bağlıdır. Et talebi de canlı hayvan üretimini etkiler. Et talebi ne kadar çok artarsa o kadar hayvan kesimi yapılmış ve hayvan kesimi sonucu ham deri üretimi sağlanmış demektir. Et talebi ve arzı ile denge et üretimi belirlendiğinde, yan ürün olan ham deri arzı da ortaya çıkmaktadır.

Konuyu bir örnek yardımıyla açıklayalım belli bir tarımsal alan ve iş gücü, hayvan ve tarımsal ürün yetiştirilmesine ayrılınsın. Tarımsal ürünü buğday olarak düşünelim. Hayvan kesimi sonucu sadece et ve deri elde edildiğini düşünelim. Burada basitlik sağlamak üzere; hayvandan elde edilen, boynuz, kemik, sakatat gibi yan ürünler etin içinde değerlendiriliyor varsayılmıştır.

Bilindiği gibi genel denge koşullarının sağlanması, üretilen tüm malların tüketilmesi ve kaynakların en etkin kullanımı için belli denge koşulları gereklidir.⁷ Buna göre basit mallarda, iki malın birbirine dönüşüm oranı, bu malların tüm tüketiciler açısından marjinal ikame oranlarına eşit olmalıdır. Örneğin, buğday ile arpa arasında marjinal dönüşüm oranı, bu malların tüm tüketicileri için marjinal ikame oranlarına eşit olmalıdır. Yani;

$$MRS_{\text{arpa,buğday}} = MRT_{\text{arpa,buğday}} \text{ olmalıdır.}$$

Bileşik mallarda ise üretim fonksiyonunda buğday ve hayvan yer alırken, tüketim fonksiyonunda buğday, et ve deri yer almaktadır. İkili grup oluşturursak etin buğdaya ve derinin buğdaya göre marjinal ikame oranları toplamı, hayvanın buğdaya göre marjinal dönüşüm oranına eşittir.⁸

$$\sum_{i=1}^2 MRS_{i,b} = MRT_{h,b}$$

Yani tüketicinin fazladan bir miktar et, artı, fazladan bir ünite deri elde etmek

⁷ Önder ÖZKAZANÇ, "İktisadi Analiz", Eskişehir, 1992, s. 238.

⁸ WINCH D.M., Analytical Welfare Economics, Penguin Modern Economics, Middlesex, England, 1971, s. 118.

için feda edeceği buğday miktarı, her ikisini de üreten üreticinin fazladan bir miktar hayvan üretmek için feda edeceği buğday miktarına eşit olmalıdır. Yani;

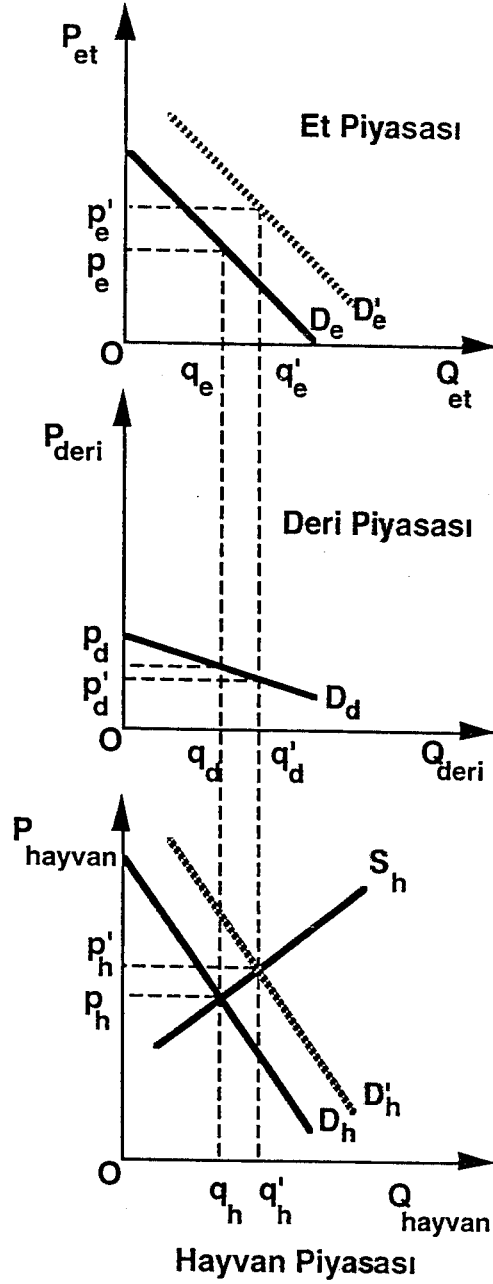
$$MRS_{et,buğday} + MRS_{deri,buğday} = MRT_{buğday,hayvan} \quad \text{olmalıdır.}$$

Şekil 1 de yer alan üç şekilden birincisi et piyasasını açıklamakta ve düşey ekseninde et fiyatı, yatay ekseninde et miktarı, D_e et talep eğrisini göstermektedir. İkinci şekil ise deri piyasasını açıklamakta ve düşey ekseninde deri fiyatı, yatay ekseninde deri miktarı yer almakta, D_d deri talep eğrisini göstermektedir. En alttaki şekil ise bileşik mal olan kasaplık hayvan piyasasını açıklamakta ve düşey ekseninde hayvan fiyatı, yatay ekseninde hayvan miktarı yer almakta, D_h hayvan talep eğrisini, S_h kasaplık hayvan arz eğrisini göstermektedir. Hayvan kesimi sonucu ortaya et ve deri ürünleri çıkmaktadır. Hayvanın fiyatı ise etinin ve derisinin fiyatlarının toplamından oluşmaktadır. Burada basitlik sağlamak üzere; hayvandan elde edilen, boynuz, kemik, sakatat gibi yan ürünlerin değerinin etin fiyatı içinde değerlendirildiği varsayılmıştır. Et talebi D_e ve kasaplık hayvan talebi D_h iken; q_h miktarı kadar hayvan kesimi sonucu q_d miktarı kadar deri, q_e miktarı kadar da et elde edilmektedir. Burada basitlik sağlamak üzere, fiyatlar bir birim hayvan ve onların bir biriminin ürünleri başına tanımlandığı gibi miktar eksenleri de bir hayvanın etini, derisini veya bütünü adet olarak göstermektedir.

Et talebinin D_e den D'_e ye yükseldiğini düşünelim. D_e ve D_d eğrilerinin düşey toplamından oluşan D_h talep eğrisi de, D_e de oluşan kaymaya bağlı olarak; D_h den D'_h ye kayacaktır. Hayvan arz eğrisinde bir değişiklik olmazsa, yeni denge D'_h ile S_h eğrisinin kesiştiği ve p'_h ile q'_h nin birleştiği noktada oluşacaktır. Hayvan piyasasında kesilen hayvan sayısı $q_h q'_h$ kadar, hayvan fiyatları $p_h p'_h$ kadar artacaktır. Et piyasasında et miktarı $q_e q'_e$ kadar, et fiyatları $p_e p'_e$ kadar artacaktır. Deri piyasasında deri miktarı $q_d q'_d$ kadar artarken, deri fiyatları $p_d p'_d$ kadar azalacaktır. Et talebindeki bu artış et fiyatlarını p_e den p'_e ye yükseltir. Deri fiyatlarında da p_d den p'_d ye düşme gözlenir. Hayvan fiyatlarındaki p'_h kadarlık artış, p'_e kadar et fiyatı artışı ve p'_d kadar deri fiyatı azalışının toplamına eşittir. Kesilen hayvan sayısı artınca, deri arzında da

artış olur. Deri arzındaki bu artış, deri talebi sabitken deri fiyatlarını düşürür.

Şekil: 1
Bileşik Mallarda Bir Malın Talep Artışının Etkisi

2.1. Üretim

Deri hammaddesi olan ham derinin üretimi hayvan kesimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Hayvan kesimi ise insanların ete olan ihtiyaçlarından dolayı olmaktadır. Toplum nüfusundaki artış, toplam et talebini artıracaktır. Et talebinin artması daha çok

et üretimini gerektirecektir, et üretiminin artması ise daha fazla hayvan kesimi sonucu gerçekleşecektir. Kesilen hayvan sayısı artınca ortaya çıkan deri miktarı da artacaktır. Yani hayvan, derisi için değil eti için kesilmekte ve bir yan ürün olarak da ham deri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bileşik malın bir ürünü olma özelliği göstermektedir.

Ham derileri cinslerine göre;

- a) Küçükbaş hayvan (koyun, kuzu, kıl keçi, tiftik, oğlak) derisi,
- b) Büyükbaş hayvan (öküz, inek, dana, manda, malak, at, deve) derisi,
- c) Av hayvanları (tilki, çakal, kurt, tavşan, tay, sincap, karaca, yabani kedi, vaşak, vizon, çinçile) derisi,
- d) Diğer (timsah, yılan, kertenkele, fok balığı) deriler

olmak üzere dörde ayırabiliriz. Ancak yurdumuzda deri sanayinin ham maddesini oluşturacak kadar bol olan cinsler, özellikle küçükbaş ve büyükbaş hayvan derileridir.⁹

Ham deri üretimi, hayvan üretimi ve kesimine bağlıdır. Ham deri üretiminde en önemli faktör, derinin deri işleme sanayine eksiksiz olarak ulaşmasıdır. Yeterli istatistik bulunmaması nedeniyle kesin olmamakla birlikte, mezbahalarda kesilen hayvanların derilerinin ancak %80'i, kırsal ve kaçak kesimlerde %60'ı, ölü hayvan derilerinin %40'ı deri sanayi tarafından kullanılabilir. Bu arada deri sanayine ulaşmadan, yer örtüsü, süs eşyası, posteki ve peynir tulumu olarak da ham deri, üretim bölgesinde tüketilmektedir. Ayrıca kırsal ve kaçak kesim hayvanlarından elde edilen derilerin bir bölümü, toplanma ve nakil güçlükleri nedeniyle çürümeye terk edilmektedir.

Hükümetlerin dış ticaret politikaları, canlı hayvan taban fiyat politikaları, ulusal gelir, nüfus, et fiyatları ve et tüketimi ile mevsimler ve doğal kısıtlar ham deri üretimini etkilemektedir. Örneğin yurt dışına canlı hayvan ihracatı yurt içi ham deri üretimini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca yurtiçi et tüketiminin düşük olması yine ham deri

⁹ "AET Karşısında Türk Deri Sanayi ve Deri Giyim Sanayinin Durumu", Deri Dergisi, Ekim 1985, s. 15.

üretimini kısmaktadır.¹⁰

Türk deri sektörünün 1980’li yıllarda geçirdiği yapısal değişiklik, deri üretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Deri tabakçılığı ve üretimi sırasında kullanılan bazı kimyasal maddelerin yarattığı olası çevre kirliliği riski, bu tür sanayilerin çok daha güvenli üretim birimlerinde yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Yıllardan ve hatta asırlardan bu yana Kazlıçeşme bölgesinde kurulu bulunan Türk Deri Sektörü tabakhaneleri, bu haklı istek sonucu, üretim yerlerini değiştirme kararı almışlardır. Bu amaçla 1986 yılında başlatılan Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi projesi, 1992 yılında hazır duruma gelmiş ve deri üretimi birimleri yavaş yavaş bu sanayi bölgesine taşınmaya başlamıştır. Ancak organize sanayi bölgesinin yapımı ile tamamlanması arasında geçen sürede, dericilerin Kazlıçeşme’yi boşaltmaları istenmiştir. Böylece dericilerin Kazlıçeşme’deki üretimleri dururken, Tuzla’daki üretimleri başlayamamıştır. Bu da bu sırada Türk deri sektörü üretiminin düşmesine neden olmuştur.

AT ülkelerinde yaşanan talep daralması, genel ekonomik durgunluğun bir sonucu olarak azalan toplam talep, deri ürünleri talebini çok daha şiddetli etkilemiştir. Bunun nedeni, deri ürünlerinin talebinin gelir esnekliğinin çok büyük olmasıdır. Yani bir tüketicinin gerçek geliri bir birim düştüğü zaman, tüketici deri ürünleri talebini bir birimden daha fazla azaltmaktadır. Bunun nedeni, deri ürünlerinin lüks ürünler sınıflamasına girmesidir. Dolayısıyla geliri azalan tüketiciler deri ürünleri tüketiminden çok kolaylıkla vazgeçebilmektedirler. Deri ürünlerinin bu özelliği sonucu, 1990’lı yılların başında yaşanan ekonomik durgunluk, deri sektörü için çok daha yaşamsal bir sorun olmuştur.

Türk deri sektörünün üretim başarısını etkilediği düşünülen bir diğer etmen ise, Türkiye içindeki nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu neden aslında Türkiye’nin en büyük sorunlarından biri olan enflasyon ile bağıntılıdır. Türk tüketicisi, Türkiye’nin önemli bir deri sektörü bulunmasına karşın, deri ürünleri tüketimi konusunda çok kararlı değildir. Türkiye’de deri ürünleri tüketim ve yenileme hızı AT ülkelerinkine ile

¹⁰ “AET Karşısında Türk Deri Sanayi ...”, s. 15.

karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Türkiye’de egemen olan enflasyonist ortam, orta sınıfın gelirini gerçek anlamda sürekli azalttığı için, bu duruma uyum sağlamaya çalışan orta sınıf, ya lüks tüketim malı olarak gördüğü deri ürünleri tüketimini kısmaktadır ya da satın alma kararını ertelemektedir. Bunun sonucu olarak da Türk deri sektörü üretimi istenen ölçüde artmamaktadır.¹¹

Tablo :1

Yıllar İtibariyle, Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Kesimi, Et ve Deri Üretimi*

YILLAR	BÜYÜKBAŞ HAYVAN (TOPLAM)			KÜÇÜKBAŞ HAYVAN (TOPLAM)		
	Kesilen Hayvan Sayısı (Ad)	Deri Üretimi (Ad)	Et Üretimi (Ton)	Kesilen Hayvan Sayısı(Ad)	Deri Üretimi (Ad)	Et Üretimi (Ton)
1970	1,724,745	2,069,596	110,703	8,194,010	9,831,936	104,609
1971	1,506,868	1,807,900	99,428	8,039,280	9,647,125	105,036
1972	1,380,169	1,656,112	87,586	7,310,369	8,772,081	92,447
1973	1,498,206	1,797,891	92,938	6,905,240	8,286,321	86,769
1974	1,959,490	2,351,376	119,750	8,324,700	9,989,660	104,698
1975	2,083,780	2,488,035	128,050	9,300,585	10,787,105	117,905
1976	1,821,130	2,183,250	110,710	8,933,155	10,719,770	113,540
1977	1,870,900	2,245,080	119,805	8,186,825	9,824,350	104,190
1978	1,672,660	2,007,240	97,835	7,581,460	9,097,830	96,525
1979	2,207,800	2,649,320	134,830	6,418,960	7,700,450	84,500
1980	1,918,310	2,301,960	119,410	6,686,040	8,023,320	83,600
1981	2,512,320	2,730,330	141,165	11,078,220	11,986,510	150,820
1982	2,836,635	3,084,570	155,870	12,648,590	13,576,470	173,470
1983	2,728,648	2,967,430	158,895	12,822,950	13,781,230	177,320
1984	2,945,065	3,204,202	370,408	13,809,206	14,871,227	216,295
1985	2,541,646	2,764,005	307,818	12,086,993	13,012,039	189,264
1986	3,656,157	3,979,712	429,194	12,481,051	13,453,827	191,211
1987	2,649,375	2,884,546	314,431	10,844,870	11,698,802	164,989
1988	2,552,128	2,776,145	304,027	10,277,911	10,989,445	153,010
1989	3,019,650	3,284,780	351,580	12,246,670	13,243,180	190,500
1990	2,857,540	3,132,670	340,565	10,776,560	11,754,580	164,050
1991	2,223,360	2,438,480	318,550	9,041,240	9,865,150	146,800
1992	2,119,890	2,326,920	308,615	8,463,630	9,233,970	139,195
1993	2,135,750	2,345,680	303,150	7,776,690	8,441,930	128,075
1994	2,306,340	2,527,030	324,775	8,528,130	9,301,960	140,890

*DİE'den sağlanan detay veriler yardımıyla hesaplanmıştır. Deri üretimi, mezbahalar ve kombinalarda kesilen hayvan sayısına % 20 eklenerek bulunmuştur. 1981 Yılından itibaren % 10 kaçak kesim ve kurban kesimlerini de kapsar.

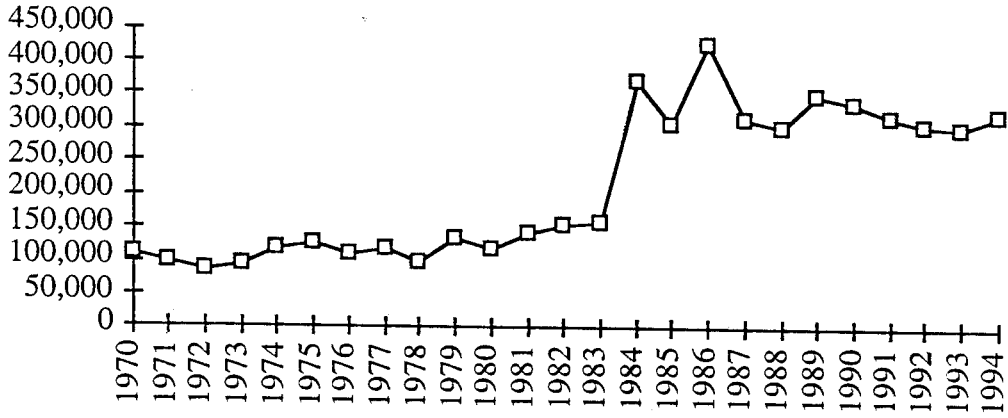
Türkiye Cumhuriyeti Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye’de büyükbaş ve küçükbaş hayvan deri üretimini; mezbaha ve kombinalarda kesilen hayvan sayısına

¹¹ “Türk Deri Sektörü”, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB), Ocak 1993, s. 6.

%20 ekleyerek elde etmiştir. 1981 yılından itibaren bu şekilde bulunan sayılara %10 kaçak kesim ve kurban kesimleri de eklenmiştir. Tablo 1’de yer alan Kesilen Toplam Büyükbaş Hayvan Sayısı, Deri Üretimi, Et Üretimi verileri; Sığır, Dana, Deve, Malak, Manda’ya ait verilerin toplamıdır. Kesilen Toplam Küçükbaş Hayvan Sayısı, Deri Üretimi, Et Üretimi verileri; Koyun, Kuzu, Tiftik Keçisi, Tiftik Keçisi Oğlağı, Kıl Keçisi- Kıl Keçisi Oğlağına ait verilerin toplamıdır. Yıllar itibariyle, kesilen büyükbaş hayvan sayısının en az olduğu yıl 1972 yılıdır. 1972 yılında büyükbaş hayvan et üretiminin de diğer yıllara göre en az miktarda olduğu görülür. Bu da 1971 yılına göre 1972 yılında büyükbaş hayvan et talebinin düştüğünü gösterir. Et talebinin düşmesi, ya nüfus artışındaki değişmeye yada bireylerin gelir seviyelerindeki değişmeye bağlanabilir. 1972 yılında büyükbaş hayvan et miktarında ki azalma, etin kilogram fiyatının reel olarak 9.14’ten 10.68’e yükselmesine neden olmuştur. 1986 yılında büyükbaş hayvan kesimi 3 656 157 adedi bularak 1970 yılı ile 1994 yılı arasındaki 24 yıllık sürede maksimum miktara ulaşmıştır. Tablodan da görüleceği gibi 1986 yılında diğer yıllara göre büyükbaş et üretimi 429 194 ton ile maksimumdur. 1986 yılında büyükbaş hayvan reel et fiyatlarının da bir önceki yıla göre 9.64’ten 9.15’e düşmesine neden olmuştur. Nüfustaki yada gelir oranındaki artış veya diğer bir nedenle ete olan talep artınca, kesilen hayvan sayısında da artış olmaktadır. Deri üretimindeki artış mezbaha ve kombinalarda kesilen hayvan sayısına belirli bir yüzde eklenerek hesaplanırsa bile, et talebindeki artışa bağlı olarak kesilen hayvan sayısındaki artış sonucu ortaya çıkmaktadır. Tablo 1’i incelediğimizde büyükbaş hayvan derisi üretiminin 1972’de en düşük, 86’da ise en yüksek düzeye ulaştığı kolayca fark edilebilir.

Kesilen küçükbaş hayvan sayısı 1984 yılında 13 809 206 adet ile maksimum iken küçükbaş hayvan et üretimi ve bunların üretimine bağlı olarak ortaya çıkan küçükbaş hayvan deri üretimi de bu yılda maksimumdur. 1984 Yılında küçükbaş hayvan etinin reel fiyatlarında bir önceki yıla göre 12.02’den 11.14’e düşüş olmuştur. Küçükbaş hayvan etine olan talep miktarındaki artış, gelir seviyesindeki artışa ve nüfus artışına bağlıdır.

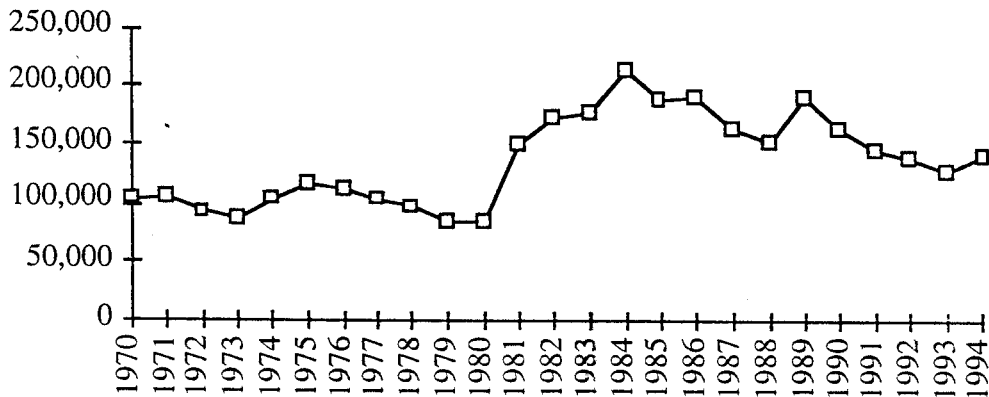
Grafik :1
Yıllar İtibariyle Büyükbaş Hayvan Et Üretimi

Grafik 1’de kesilen büyükbaş hayvan (BBH) et üretimi görülmektedir. 1984 yılında BBH et üretiminde bir önceki yıla göre sıçrama vardır. En yüksek BBH et üretimi 1987 yılında gerçekleşmiştir. 1989 yılından 1993 yılına doğru bir düşme gözlenmekle birlikte, 1993 yılından 1994 yılına doğru et üretimi artma eğilimi göstermiştir.

1983 yılında BBH eti fiyatlarının reel değeri 10.02 dir. 1984 yılında reel fiyatlarda 9.55’e düşüş gözlenmektedir. 1983 yılında bir önceki yıla göre reel fiyatlardaki yükselme, et üreticilerinin daha fazla et üretimini arttırmalarına neden olmuş olabilir. 1983 yılındaki et fiyatlarının artışı et üretimini cazip hale getirmiş ve et üretimi, 1984 yılında artmıştır.

Grafik :2
Yıllar İtibariyle Küçükbaş Hayvan Et Üretimi

Grafik: 2’de kesilen küçükbaş hayvan (KBH) et üretimi görülmektedir. 1981 yılında KBH et üretimi bir önceki yıla göre artış görülmektedir. 1980 yılında bir önceki yıla göre küçükbaş hayvan et fiyatlarının reel değerinde 10.49’dan 10.89’a yükselme olmuştur. 1981 yılında et üretim miktarındaki %80’lere varan yükselmenin nedeni, 1980 yılındaki etin reel fiyatındaki artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. 1981 yılında et üretim miktarındaki yüzde artış %80’lere ulaştınca, et fiyatının reel değeri 10.10’a düşmüştür. 1987 yılında et fiyatlarının reel değeri 13.73 iken KBH et üretiminde azalma olmuştur. 1987 yılındaki reel fiyatlardaki artış 1988-1989 yıllarında KBH et üretiminde %30’lara varan artışa neden olduğu düşünülmektedir. 1989’da et üretim miktarındaki artış, et fiyatlarının reel değerinin 9.27’lere düşmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak KBH et üretimine olan talep artınca, kesilen KBH sayısında da artış gözlenmektedir. Tablo 1’i incelediğimizde küçükbaş hayvan derisi üretiminin 1973’de en düşük, 1984’de ise en yüksek düzeye ulaştığı kolayca fark edilir.

Et kombinalarında ve mezbahalarda kesilen hayvan sayısına DİE tarafından belirli bir yüzde eklenerek elde edilen büyükbaş ve küçükbaş hayvan deri üretim miktarı yıllar itibariyle kesilen hayvan sayısına paralel olarak değişmektedir. Deri üretimi, daha önce de bahsettiğimiz gibi hayvan kesimi sonucu bir yan ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Hayvan kesimindeki değişme ise ete olan talepteki değişmeye bağlıdır. Nüfusdaki ve gelir seviyesindeki artış, et talebini artıracaktır. Et talebindeki artış kesilen hayvan miktarını arttıracaktır. Kesilen hayvan miktarı artınca da üretilen ham deri miktarında artış olacaktır. Tablo: 1’de de görüldüğü gibi 1986 yılında büyükbaş hayvan et üretim miktarı maksimumken kesilen büyükbaş hayvan sayısı ve üretilen büyükbaş hayvan deri miktarı maksimumdur. 1984 yılında da küçükbaş hayvan et üretim miktarı maksimumken kesilen küçükbaş hayvan sayısı ve üretilen küçükbaş hayvan deri miktarı maksimumdur.

2.2. Tüketim

Ham deri, işlenmiş deri haline geldikten sonra deri giysi, ayakkabı, saracıye yapımında kullanılır.

Tablo: 2
Yıllar İtibariyle İşlenmiş Deri, Ayakkabı ve Deri
Giysi Üretimi

YILLAR	İŞLENMİŞ DERİ ÜRETİMİ		AYAKKABI ÜRETİMİ	DERİ GİYSİ ÜRETİMİ
	KÖSELE TON	DİĞER dm ²	MİKTAR ÇİFT	MİKTAR ADET
1981	295	208,554,422	3,091,655	254,501
1982	846	179,407,499	3,184,919	366,163
1983	1,068	321,719,336	3,038,064	506,546
1984	1,405	345,119,288	3,498,569	887,839
1985	1,174	377,457,370	3,115,314	1,014,635
1986	890	443,195,438	2,031,896	1,091,917
1987	674	361,446,560	3,567,333	5,579,006
1988	495	295,040,704	2,338,667	1,585,664
1989	200	384,151,710	2,817,016	1,896,353
1990	404	420,149,678	2,783,413	1,603,323
1991	266	355,874,817	3,268,424	1,660,336
1992	377	372,306,919	3,112,859	1,715,734
1993	498	278,497,670	2,739,402	1,598,561
1994	48	388,491,164	3,210,629	1,644,467

Kaynak: DİE İmalat Sanayi anket çalışmalarından hazırlanmıştır.

Tablo: 2’de DİE İmalat Sanayii anket çalışmalarından yararlanarak hazırlanmış veriler yer almaktadır. Bu tabloda yer alan İşlenmiş Deri Üretim miktarları, kösele için ton olarak, diğer başlığı altında toplanan Vidala, Antilop, Napa, Zig (elbiselik deri), Glase için dm² olarak gösterilmiştir. Ayakkabı Üretimi içinde; erkekler ve bayanlar için çizme ve botlar, tabanı tabii köseleden ayakkabılar yar almaktadır. Deri Giysi Üretimi içinde; deri ceket, mont, truvakar, uzun ceket, palto, manto, pardesü, etek (bayan, çocuk), pantolon (bay, bayan, çocuk), çeşitli giyim eşyası yer almaktadır. Görüldüğü gibi tabloda yar alan miktarlar, ton, dm², çift, adet olarak verildiğinden, işlenmiş deri miktarının ne kadarının ayakkabı üretimine, ne kadarının deri giysi üretimine gittiğini söylemek imkânsızdır. Ayrıca işlenmiş deri miktarının bir kısmının da saraciye üretiminde kullanıldığı bilinmektedir. Ancak DİE tarafından bu konuda istatistik yayınlanmamıştır.

İşlenmiş deri bir ara malı olup, ayakkabı ve konfeksiyon sanayinin veya saraciye eşyalarının ana girdisini teşkil eder. İşlenmiş deri tüketimi hakkında da sağlıklı

istatistiki veri bulunmamaktadır.

Türkiye’de özellikle büyükbaş hayvan derilerinde ham deri açığı vardır ve ithalatla kapatılmaktadır. Küçükbaş hayvan derisi işleyen deri tesislerinde ise kapasite fazlalığı vardır.¹²

Türkiye’de deri ürünleri tüketimi AT ülkeleriyle mukayese edildiğinde oldukça düşüktür. Sektörün üretim ve yatırım yapısı, iç talebin bir hayli üzerinde şekillendiğinden, daha ziyade ihracata yöneliktir.¹³

2.3. İstihdam

Deri sanayii yapısı itibariyle emek yoğun bir sanayi dalıdır. İşçilik, gerek ham derinin imalinde, gerekse konfeksiyonda daima büyük bir öneme sahip olmuştur. İşçiliğin son derece önemli bir girdi olduğu bu sanayi dalında, istihdam ile ilgili sorunlar üretimi yakından ilgilendirir.

Deri konfeksiyon sanayiinde, özellikle mühendis ve yönetici gibi idari personel ve vasıflı işçi ile usta arasında kalan formen, tekniker gibi kademelerde kalifiye işçi sıkıntısı çekilmektedir.¹⁴

Tablo: 3’de görüldüğü gibi deri işleme sanayiinde 1985 yılında özel sektöre ait 10-24 kişi çalıştıran işyerleri sayısı 114 iken, hızlı bir düşüş göstererek 1991 yılında 39’a inmiştir. 1992 yılında bu sayı tekrar yükselmiş ve 64’e çıkmıştır. İşyeri sayısı bu şekilde bir düşüş gösterirken, ücretle çalışanların yıllık ortalaması da 1985’te 1765 iken 1991’de 557’ye düşmüştür. 1992 yılında bu sayı, işyeri sayısındaki artışla orantılı olarak 903’e çıkmıştır. Düşüşün nedenini şöyle açıklayabiliriz: 10-24 kişi çalıştıran küçük ölçekli işletmeler, ekonomik durgunluğa, enflasyona, yüksek maliyetlere uzun

¹² “AET Karşısında Türk Deri Sanayi ...”, s: 16.

¹³ Değer BERKOL, “Deri Günleri Paneli Contence Açısından Gümrük Birliği Avantajları, Dezavantajları 2”, Deri Dergisi, Mayıs 1994, Yıl: 10, Sayı: 114, s. 8.

¹⁴ “Deri Sanayinin ...”, s. 41.

zaman dayanamamışlardır. 1991-1992 yılı geçici bilgilerine göre gözlenen yükselmeyi de şöyle açıklayabiliriz: Yeni deri organize sanayi bölgelerinin kurulması, deri işleme sanayinde işyeri sayısını artırıcı yönde etki yapmıştır.

Tablo: 3
Deri İşleme Sanayiinde İşyeri Sayısı, Ücretle Çalışanların ve Çalışanların Yıllık Ortalama Sayıları

Yıllar	İşyeri Sayısı		Ücretle Çalışanların Yıllık Ortalaması		Çalışanların Yıllık Ortalaması	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
1985	65	114	3.867	1.765	3.909	1.896
1986	71	94	4.234	1.399	4.280	1.478
1987	66	92	4.064	1.396	4.099	1.452
1988	47	86	2.534	1.307	2.563	1.355
1989	48	62	3.141	900	3.157	942
1990	55	49	3.350	722	3.372	751
1991	43	39	2.714	557	2.728	592
1992	47	64	4.077	903	4.080	958

Kaynak: DİE verilerinden hesaplanmıştır.

Not: (1) Devlet sektörünün tamamı ile özel sektörde 25 ve daha fazla işçi çalışan işyeri sayısı ve 1991-1992 yılı bilgileri geçicidir.

(2) Özel sektörde 10-24 kişi çalışan işyerine ait olup 1991-1992 yılı bilgileri geçicidir.

Devlet sektörünün tamamı ile özel sektörde 25 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısına baktığımızda; 1985'de bu sayı 65 iken 1992'de 47'ye düşmüştür. 1986 yılında işyeri sayısı 71 iken 1989'a kadar düşüş göstermiş ve 1990'da işyeri sayısında tekrar bir yükselme olmuş 48'den 55'e çıkmıştır. İşyeri sayısı inişli çıkışlı bir seyir izlerken ücretle çalışanların yıllık ortalaması ise işyeri sayısı ile orantılı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1985 yılında ücretle çalışanların yıllık ortalaması 3867 iken, 1986'da bu sayı işyeri sayısındaki yükselmeden dolayı 4234'e çıkmıştır. Daha sonra 1990'a kadar düşmüş, 1990'da yine işyeri sayısındaki yükselme ile orantılı olarak 3141'den 3350'ye çıkmıştır. 1991 yılında tekrar 2714'e düştükten sonra 1992 yılında aşırı bir yükselme ile 4077'ye çıkmıştır. 1991-1992 geçici bilgileriyle elde edilen bu aşırı yükselmeyi yeni organize sanayi bölgelerinin kurulması sonucu yeni fabrikaların

açılmasına bağlayabiliriz.

2.4. Dış Ticaret

Türk deri sektörü dış ticarete bir ölçüde bağımlı bir sektördür. Gerek hammadde kaynağını oluşturan canlı hayvan ithalatı ve ihracatı gerekse üretilmiş deri ve deri ürünleri ithalat ve ihracatı, bunun yanında sanayide kullanılan kimyasal maddelerin ithalatı, bu sektörün dış ticarete önemli bir bağımlılığı olduğunu gösterir.

Dolar olarak izlenen dış alım değerlerinden gözlendiği gibi, Türk deri dış alımı hızla artmaktadır. Bu dış alım içinde ham deri ve işlenmiş derinin çok büyük bir yer tutuyor olması, değişik bir eğilimi gün ışığına çıkarmaktadır. Türk mezbahanelerinin ürettiği ve Türk tabakhanelerinin işlediği deriler, nitelikli deri ürünleri için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle dış piyasaları hedefleyen Türk firmaları, hızla artan bir eğilimle, daha kaliteli ve daha ucuz olduğuna inandıkları yabancı derileri kullanmayı yeğlemektedirler. Fakat bu ithal derilerin avantajlarının yanında dezavantajları da bulunmaktadır. Bir görüşe göre: “Eskiden beri bizim derilerimizin ipek gibi olduğundan, tuşesinin nefisliğinden söz edilir. Bunda da büyük gerçek payı olduğunu kimse inkar edemez. Ancak ithal derilerin de kalite bakımından çok kötü olmadığını belirtmek gerek. İthal deriler çok kötü değil de randımanı (verimi) düşük oluyor. Yani iki ceket çıkaracaksa atılan kısımlar yüzünden ancak 1.5 ceket çıkabiliyor. Onun için de deri işleyenler öncelikle yerli derileri işlemeyi tercih ediyorlar.”¹⁵

¹⁵ Fasih İNAL, “Dericilerin Sorunları(2)”, Dünya Gazetesi, 24/2/1993, s. 4.

Tablo: 4

Canlı Hayvan ve Deri İthalat ve İhracatı

Yıllar	İ T H A L A T		İ H R A C A T	
	Canlı hayvan İthalatı (1000 \$)	Deri ve kösele İthalatı (1000 \$)	Canlı hayvan İhracatı (1000 \$)	Deri ve kösele İhracatı (1000 \$)
1970	685	1,682	5,412	5,949
1971	348	2,944	19,448	5,322
1972	587	2,108	15,918	2,838
1973	3,314	3,453	24,537	4,038
1974	1,336	7,232	47,876	1,168
1975	5,136	8,269	25,379	3,397
1976	2,722	3,639	31,237	4,139
1977	1,851	5,786	19,345	3,764
1978	3,615	3,858	48,073	588
1979	2,499	1,569	40,916	58
1980	5,769	4,948	98,868	223
1981	4,223	5,658	233,275	8
1982	4,383	6,001	351,207	5
1983	3,622	14,820	304,820	47
1984	5,524	31,766	237,905	2,485
1985	4,072	44,428	175,940	2,936
1986	12,526	92,681	231,184	1,484
1987	99,901	204,000	244,000	2,000
1988	33,621	125,000	250,000	5,000
1989	20,804	163,224	253,000	9,000
1990	109,299	238,000	204,000	5,000
1991	108,047	220,000	204,000	7,000
1992	109,155	280,000	128,000	10,000
1993	103,200	367,000	284,000	13,000
1994	23,353	444,862	223,356	468,303

Kaynak: DIE verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo: 4'de görüldüğü gibi 1984 yılında 31 766 000 Dolar olan deri sanayi ithalatı 1985'te 50 milyon Dolar sınırını zorlamıştır. 1994 yılında 444 862 000 Dolar'a ulaşmıştır.

Canlı hayvan ihracatındaki artışın, Türkiye'nin deri ithalatını körüklediği, ihraç edilen canlı hayvanın derisinin aynı ülkelerden ithal edildiği bir gerçektir. Bunlara örnek verirek: 1982 yılında Fransa, Fed. Al.Cum., ABD, Ürdün, İtalya, İsviçre, İngiltere'ye canlı hayvan ihraç edilmiş, ardından da bu ülkelerden deri ve kösele ithal edilmiştir. 1994 yılında ise ABD, Fransa, Azerbaycan, İsviçre, Belçika, Hollanda, Luxsenburg, İngiltere, Almanya, Suudi Arabista'a canlı hayvan ihraç edilmiş ve bu

ülkelerden deri ve kösele ithal edilmiştir.

Türk deri sektörü, oldukça büyük oranda dış alım gerçekleştiren bir sektördür. Bu dışalım deri sektöründe kullanılan yardımcı maddeler (kimyasal maddeler, boyalar, makinalar) ve deri ürünleri olarak ikiye ayırmak gerekir.

Türk deri sektörü kimyasal maddesi, boya maddesi, makinası ve aksesuarı ile bir bütündür. Türk deri sektörünün toplam dış alımın %50'ye yakın bir bölümü ve Türk deri sektörünün yardımcı ve tamamlayıcı mallar dış alımının da %70'e yakın bir kısmı, AT ülkelerinden sağlanmaktadır.¹⁶

Tablo: 4'de 1970-94 arası verileri yer almaktadır. Görüldüğü gibi bu dönemde deri ve kösele ihracatında artış kaydedilmiştir. 1970 yılında deri ve kösele ihracatı 59 490 000 Dolar iken 1994 yılında 468 303 000 dolar'a ulaşmıştır. 1978 yılında bir önceki yıla göre deri ve kösele ihracatımızda düşüş olmuştur. En düşük ihracat 5 000 Dolar'la 1982 yılında olmuştur. 1982 yılında hayvan ihracatında 351 207 000 Dolar'lık aşırı bir ihracat artışı olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak deri ve kösele üretimi ve ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. 1984 yılında canlı hayvan ihracatı 237 905 000 Dolar'a düşünce, deri ve kösele ihracatı da 2.485.000 Dolara yükselmiştir. Bu artış inişli çıkışlı bir şekilde 1994 yılına kadar gelmiştir. 1994 yılında ise 468.303.000 Dolar değerinde bir önceki yıla göre çok yüksek değerde ihracat artışı olmuştur. 1994 yılında canlı hayvan ihracatı da bir önceki yıla oranla daha düşük olmuştur. Buna karşılık bu yılın deri ve deri kösele üretimi dolayısıyla ihracatta da artış olmuştur.

Verilerin bize gösterdiği sonuç ve bundan alınacak ders açıktır. Canlı hayvan ve ham deri ihracatı yerine, hayvansal ürünlerin ihracatı yapılarak; ham derinin ülke içinde kalması sağlanıp, bunun da işlenmiş deri ve deriden mamül eşyaların (deri giysi, ayakkabı, çanta, saraciye ürünleri) ihracatının artırılmasına çalışılmalıdır. "Ham deri ihracatı yerine, mamul deri ihraç edersek, katma değer ülkemizde kalır."¹⁷

¹⁶ "Türk Deri Sektörü" ..., s. 12.

¹⁷ Anıl BODUROĞLU, "Ham Deri İhracatı Türkiye Deri Sanayi İçin İntihardır", Deri Dergisi, 1989, Yıl: 5, Sayı: 55, s. 3.

2.5. Yatırım ve Teknoloji

Türk deri sanayinde bugün iki büyük yatırım vardır. Bunlardan birisi İstanbul'da Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi, diğeri ise İzmir Menemen Organize Deri Sanayi Bölgesi'dir. Günümüzde İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi bazı eksikliklerle birlikte faaliyete geçmiş bulunmaktadır

Deri sanayiinin temel girdisi olan ham deri üretimi tüm dünyada sınırlıdır. Deri, et üretiminden elde edilen bir yan yada ikinci üründür. İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi'nde kurulmuş olan yüksek üretim potansiyelinin kullanılması için bu bölgeye yeterli ham deri girişinde başarı sağlanmalıdır. Bu amaçla, bölgeye bitişik olan 88000 m²'lik bir alan üzerinde Deri Serbest Bölgesi kurulmuştur.

Yatırımların ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşviki, ülkemizin gelişen ekonomik yapısında önemli bir yere sahiptir. DPT Teşvik Uygulama Dairesi Başkanlığınca 1990 yılında düzenlenmiş bulunan 3141 adet Yatırım Teşvik Belgesi ile yapılması öngörülen 22.683.6 Milyar TL tutarındaki yatırımın %68.9'u imalat sektörü ile ilgilidir. 1989 yılında bu pay %48,3'tür.¹⁸ Deri üretim sektörü yatırımları da bu grup içinde yer almaktadır.

¹⁸ Faaliyet Raporu INCENTIVES, DPT, 1990, Haziran 1991, s.6.

Tablo 5:
Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (Milyar TL)

YILLAR	Deri ve Kösele	İmalat Sanayii Yatırım Tutarı
1986	0.5	38.7
1987	0.7	37.5
1988	0.5	49.2
1989	0.8	48.4
1990	0.9	68.8
1991	0.6	62.6
1992	0.6	66.5
1993	1.1	69.5
1994	0.7	59.9

Kaynak: HDTM Başlıca Ekonomik Göstergeler, Tablo 15, Sayfa 23'den alınmıştır.

Tablo: 5'te görüldüğü gibi deri ve kösele sektörü, 1988 ile 1995 yılları arasında en fazla yatırım teşvikini 1993 yılında 1.1 milyar TL ile almıştır. İmalat sanayii yatırım tutarında 1993 yılına kadar dalgalı bir şekilde artış gözlenmektedir. Bu artışa paralel olarak Deri ve Kösele sektörü de 1993 yılına kadar dalgalı bir seyir izlenmektedir.

Tablo: 6
1988-1989-1990 Yıllarında Ocak-Aralık Aylarında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri.

YILLAR	Sektör	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Kullanımı 1000 \$	İstihdam (Kişi)
1988						
	Deri ve kösele	61	60611	5672	15154	3753
	İmalat Sanayii T.	1536	5739057	253859	1772290	178503
1989						
	Deri ve Kösele	32	146031	25685	25606	2502
	İmalat Sanayii T.	1575	9361274	376137	17295548	131311
1990						
	Deri ve Kösele	24	137331	30375	13260	1754
	İmalat Sanayii T.	1231	15639180	1164275	2913243	124094

Kaynak D.P.T. Faaliyet Raporu INCENTIVES Haziran 1990-1991, Tablo 23-24-25'ten alınmıştır.

Tablo: 6'da, imalat sanayii ve alt sektörü olan deri ve kösele sektörüne 1988-

1989-1990 yıllarında verilen teşvik belgeleri görülmektedir. Buna göre, imalat sanayii toplam yatırımlarında artış olurken, deri ve kösele sektöründe 1988-1989 yılında toplam yatırımlarda artış, 1990 yılında bir miktar azalış olmuştur. 1988 yılında deri ve kösele sektörüne yapılan toplam 60.611 milyon TL lik yatırım 3753 kişilik istihdam yaratmıştır. 1990 yılında, deri ve kösele sektöründe toplam yatırımların bir önceki yıla göre düşmesi; yatırımların istihdam yaratma etkisini de azaltmıştır. 1989 yılında mevcut yatırımlarla 2502 kişinin istihdamı sağlanırken, 1990 yılındaki yatırım sonucu daha az işçiye (1754 kişi) istihdam olanağı sağlanmıştır.

Makina teçhizat, bazı kimyasal maddeler ithalatı ve ihracatı dahil edilerek bir analiz yapıldığı takdirde, sektörün dış ticaret bilançosunun başabaş noktasına doğru yaklaştığı görülmektedir. Dengeyi iyileştirmek için, katma değeri daha yüksek ürünler üretimine yönelmek ve yüksek düzeyde seyreden makina talebini yurtiçi kaynaklardan karşılamak bir çözüm yolu olarak düşünülebilir.

Deri işleme ve deriden mamül mallar üreten sanayileri terkeden gelişmiş ülkeler, üretimde kullanılan makina ve kimyasal maddelerin ihracatından önemli gelir elde etmekte ve teknolojiyi geliştirme yönünden faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde de, 1980'li yıllarda bu alandaki faaliyetlerin artmaya başladığı ve bazılarının önemli başarılar kazandığı söylenebilir.¹⁹

Dericilik sektörü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca yayımlanan Yatırım ve İhracat Teşvik tebliğlerinde "Özel Önem Taşıyan Sektörler" içinde mütalaa edilerek, yatırım ve ihracat yönünden teşvik edilmektedir.

Yatırımların teşvikine ilişkin olarak 93/2 sayılı Tebliğ ve Resmi Gazete'de yayımlanan; "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslarda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar ve İhracatın Teşvikine ilişkin olarak 94/4 sayılı tebliğ" e göre dericilik sektörünün yararlanabileceği teşvik tedbirleri kısaca şunlardır:

¹⁹ Mustafa ÖZÇÖREKÇİ, "Deri ve Deri Mamülleri Sanayii 1994 ve 1995 Yıllarına İlişkin Değerlendirmeler.", Deri Dergisi, Mart 1995, s. 13.

Yatırım Teşvikleri:

1) Gümrük muafiyeti veya ithalatı doğrudan teşvik eden yatırım malları listesinden ithalat: Uluslararası rekabet gücü kazandıran ileri ve uygun teknoloji getiren ve Müsteşarlık tarafından sektör ve proje bazında belirlenecek asgari ekonomik kapasitede olan projeler kapsamındaki makina ve teçhizat, gümrük vergisi muafiyetine tabidir. Gümrük muafiyetinden faydalanarak ithal edilen yatırım malları ile ithal edilen makina teçhizatın müsteşarlık görüşü olmadan 5 yıl süre ile devir, temlik ve satışı yapılamaz. Ancak yatırım bütünlüğünün bozulmaması kaydıyla yerli yatırım mallarında bu süre 2 yıldır.

2) Yatırım İndirimi: Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince yapılan yatırım harcamalarının %20'sinin dönem kazancından indirilmesini sağlayan bir istisnadır.

3) Teşvik Kredileri: Fon kaynaklı kredi, orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler, işletme kredileri, teşvik primidir.

4) Diğer yatırım teşvikleri ise şunlardır: SSK Primi Konut Edindirme Yardımı, Tasarruf Teşvik Kesintisi İadesi ve Enerji Teşviki, Vergi, Resim ve Harç İstisnası, Yatırım Finansman Fonundan Yararlanma, Bina İnşaat Harcı İstisnası, Katma Değer Vergisi Erteletmesi, İlave İstihtam Teşviki.

İşletme Kredileri, üretime hiç geçememiş veya üretimine ara vermiş yada işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle düşük kapasitede üretim yapan özel sektör yatırımlarının işletme sermayesi ihtiyaçlarının tamamı, bazı koşullar çerçevesinde Türkiye Kalkınma Bankası veya bu bankanın uygun göreceği bankalar aracılığı ile karşılanır. Veya bu firmaların işletme kredisi ihtiyaçlarının %60'ı bir defaya mahsus olmak üzere Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'ndan karşılanabilmektedir.²⁰

²⁰ "Deri ve Deri Mamülleri Sektörü", Türkiye Vakıflar Bankası Sektör İncelemeleri Dizisinden, Deri Dergisi, Kasım 1995, Yıl: 12, Sayı: 132, s. 14-15.

Sektörlerin gelişimi ve geleceğin sanayilerine geçişin sağlanabilmesi için yeni teknolojilerden yararlanmak zorunludur. Türkiye'nin teknolojik rekabet gücüne ilişkin değerlendirmeler, sosyo-ekonomik gelişmede beklenen atılımların gerçekleştirilebilmesi için bilim ve teknolojiye verilmesi gereken önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Teknolojide görece rekabet gücündeki eksikliği giderebilmek, yada rekabet gücündeki üstünlüğü daha belirginleştirebilmek için yaratılan yeni teknolojilerden yararlanılmalıdır. Türkiye'nin gelişen yeni teknolojilerden yararlanma düzeyini artırması ve bu teknolojileri geliştirme sürecine aktif biçimde katılımı, geleceğin dünyasını şekillendirecek yeni sanayilere hızlı biçimde geçişi kolaylaştıracaktır.

Özellikle, lokomotif sektörler yada gelişme sektörleri olarak nitelendirilecek sanayilerde, teknoloji açısından rekabet gücünün artırılmasına ağırlık verilmelidir.

Deri işleme ve mamul deri elde edilmesi, Türkiye genelinde halen büyük ölçüde el emeğine dayalıdır. Dışa dönük gelişme politikaları çerçevesinde sektörün öneminin anlaşılmasıyla, bu alanlardaki teknik gelişme ve moda değişiklikleri sınırlı da olsa izlenmeye başlanmıştır. Teknoloji Türkiye'ye girmiştir. Batı piyasasına yakın teknoloji ülkeye sokulmuş ve genç bir sektör oluşturulmuştur. Günümüzde, yeni kurulan İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi ve İzmir Menemen Organize Deri Sanayi Bölgesi'nde üretim yeni teknolojiler ile yapılmaktadır. Bununla birlikte deri ürünleri sektöründe yeni teknolojiler olan robot teknolojileri ve CAD/CAM (Bilgisayar destekli tasarım / Bilgisayar destekli üretim) uygulanması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DERİ PİYASASINDA ARZ

1. ARZIN OLUŞUMU

Türk deri piyasasında arzın oluşumu başlığı altında; yurtiçi deri üretimi ve ithalat faaliyetleri yer almaktadır. Yurtiçi ham deri üretimini etkileyen en önemli etken et üretim miktarıdır. Et üretimi ise nüfus ve gelirdeki değişimlerden etkilenmektedir.

1.1. Yurtiçi Üretim

Bir tarım ülkesi olmamız ve hayvancılığın toplumun ekonomik faaliyetleri içinde önemli bir yer tutması, tarımsal yapı içinde hayvancılığı et üretimine dönük bir sektör olarak gelişmeye zorlamıştır. Hayvan üretiminde, hayvanın derisinin kalitesini geliştirici önlemlere de dikkat çekilmelidir. Deri işleme ve konfeksiyon sanayinin iç piyasaya dönük olması nedeniyle; zaman zaman uygulamaya konulan hayvancılık politikaları, deri sanayinin gelişme şartlarını hiç hesaba katmamıştır. Islah amacıyla seçilen yeni hayvan ırklarının et üretimini artırıcı yönde oluşu ve canlı hayvan ihracı, deri sanayi üzerinde olumsuz etkiler yapmıştır.

Bundan sonraki yıllarda, seçilecek hayvan ırklarının dericiliğe de uygun olmasına dikkat edilmelidir. Önemli bir maliyet unsuru olan ham derinin tamamıyla iç piyasadan karşılanması, ancak ülkemizde üretilen ham deri kalitesinin düzelmesiyle mümkün olacaktır. Ham derinin değer kaybı, hayvanın kesimi, derinin yüzülmesi, toplanma, muhafaza ve nakliye safhalarındaki kusurlardan ileri gelmektedir.

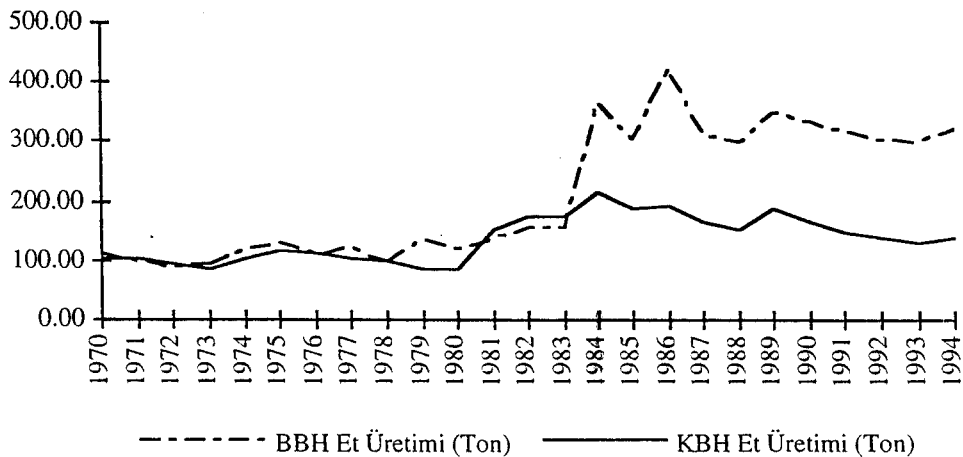
Tabakhanelere ham deri sağlayan küçük işletmelerde yapılan kesimlerde; gerek kesim sırasında, gerekse derinin yüzülme işleminde, eğitimsiz kişiler tarafından yapılan hatalar derinin kalitesini etkilemektedir. Köylerden elde edilen hayvan derilerinde bu tür bıçak kaymaları, darbeler, hatalı kesimler büyük ölçüde görülmekte, dolayısıyla ham deride standart bir kalite tutturmak oldukça zorlaşmaktadır.

Ülkemizin ekonomik gelişmesine paralel olarak, hayvancılık sektöründen yapılabilecek ihracatın canlı hayvan şeklinde değil, işlenmiş et olarak yapılması gerekmektedir. Canlı hayvan ihracatı, sektör için çok değerli bir hammaddenin çok ucuz bir bedel karşılığı kaybına neden olmaktadır.

Yurtiçi deri üretimini artırmak için yurtiçi hayvan üretimi ve hayvan ithalini artırmalıyız. Hayvan ihracatı yerine de et ve sakatat ihracatı yolunu tercih etmeliyiz.

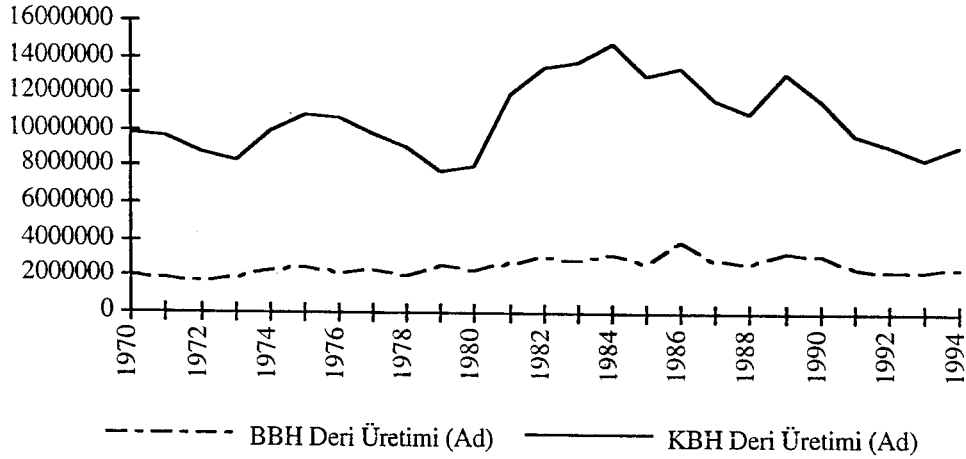
Grafik: 3

Yıllar itibarıyla BBH ve KBH Et Üretimi

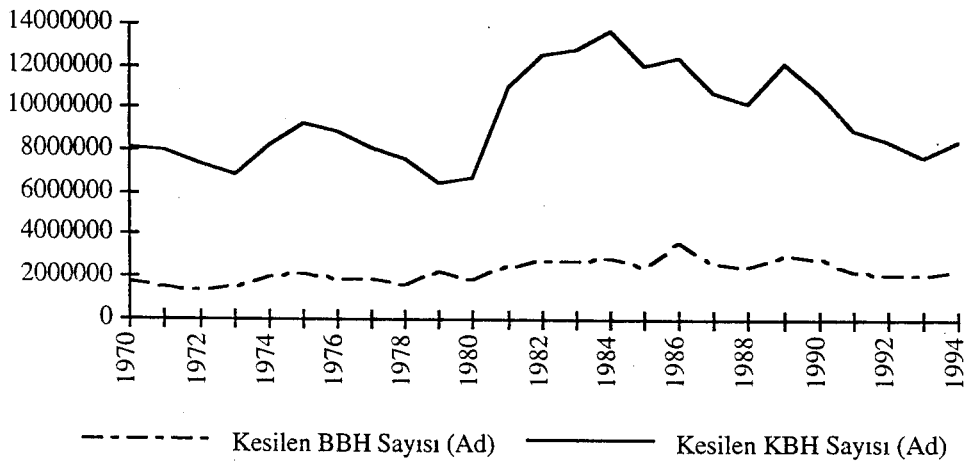
Grafik: 4

Yıllar itibariyle BBH ve KBH Deri Üretimi

Grafik: 5

Yıllar itibariyle BBH ve KBH Üretimi

Grafik 3-4-5’de görüldüğü gibi ham deri üretimi, hayvan kesimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Kesilen Büyük Baş Hayvan (BBH) ve Küçük Baş Hayvan (KBH) sayıları, yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izlenmektedir. 1986 yılında kesilen BBH sayısında, BBH et üretiminde, BBH deri üretiminde maksimum artış gözlenmektedir. Kesilen BBH sayısında 1970 yılından 1986 yılına kadar bir tırmanış gözlenirken 1990’lı yıllarda malesef bu tırmanış devam etmemiş, tersine kesilen BBH sayısında azalma gözlenmiştir. Kesilen KBH sayısında 1974-1975 ile 1981-1984 yıllarında bariz

bir artış gözlenirken, 1990'lı yıllarda bir düşüş gözlenmekle birlikte 1994 yılında tekrar tırmanışa geçmiştir. 1979 yılı, kesilen KBH sayısında en düşük miktarı göstermektedir. 1990'lı yıllardaki bu düşüşün sebebi, bir noktada canlı hayvan ihracatındaki artışa bağlanabilir.

Üç grafik incelendiğinde, kesilen hayvan sayısı, et üretimi ve deri üretiminin birbirine bağlantılı olarak değiştiğini görüyoruz. Bu ise işlenmiş deri sanayiinin temel girdisini oluşturan ham deri üretiminin, insanların ete olan talepleri sonucu ortaya çıktığını göstermektedir.

1.1.1. Yurtiçi Üretimi Etkileyen Faktörler

Yurtiçi üretimi etkileyen müstakbel değişkenler olarak, et üretim miktarı, reel et kg fiyatı ve reel ham deri fiyatı düşünülmüş ve bunlar arasındaki ilişkiler Büyük Baş Hayvan (BBH) ve Küçük Baş Hayvan (KBH) için ayrı ayrı araştırılmıştır.

Et üretiminin ham deri üretimini birinci derecede etkileyen faktör olduğu düşünüülerek et üretimini etkileyen faktörlerde ayrıca araştırılmıştır.

Tablo: 7

Multiple Regression Y 1:BBH Deri Üretimi (Ad) 3 X variables

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
24	.834	.695	.651	317558.682

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	3	4.820E12	1.607E12	15.932
RESIDUAL	21	2.118E12	1.008E11	p = .0001
TOTAL	24	6.938E12		

Tablo: 8

Multiple Regression Y 1 :BBH Deri Üretimi (Ad) 3 X variables

Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	2552073.556				
BBH Et Üretimi...	4223.95	642.012	.883	6.579	.0001
BBH Eti Kg Fiy...	-88938.702	27801.318	-.441	3.199	.0043
BBH Deri Fiyatı...	753.92	3635.614	.027	.207	.8377

Büyük Baş Hayvan (BBH) ham deri üretimi ile BBH et üretimi, BBH et fiyatı, BBH ham deri fiyatı arasındaki ilişki araştırıldığında; tablo: 7'deki F testine bakıldığında, hesaplanan F değeri $F_h=15.932$, F tablo değerinden ($F_t=3.07$) büyüktür. $F_h=15.932 > F_t=3.07$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilip H_a hipotezi kabul edilir. Tahmin ettiğimiz regresyon denkleminde, bağımsız değişkenler olan BBH et üretimi, BBH et fiyatlarındaki değişimler bağımlı değişken olan BBH deri üretimindeki değişimleri anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Hesaplamalarımıza göre regresyon denklemi;

BBH Deri Üretimi = $2552073.556 + 4223.95 \text{ BBH Et Üretimi} - 88938.702 \text{ BBH Eti kg Fiyatı} + 753.92 \text{ BBH Deri Fiyatı} + e_i$ olarak elde edilmiştir.

Tablo t değeri, $t_t=1.711$ değeri, tablo: 8'deki BBH Et Üretimi ve BBH Eti kg Fiyatı değişkenlerinin hesaplanan t değerlerinden küçüktür. BBH Et Üretimindeki bir birimlik değişim, BBH Deri Üretimini 4223.95 birim kadar artırma yönünde etkileyektir. BBH ham deri fiyatlarındaki değişimin deri üretimine etkisi hem işaret hem de istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur

Tabloların incelenmesinden anlaşılacağı gibi BBH deri üretimi ile BBH et üretimi ve BBH et fiyatları arasında anlamlı bir ilişki vardır. BBH et üretimindeki artış, BBH ham deri üretimini artırırken; BBH et fiyatlarındaki artış, BBH kesimi ve dolayısıyla BBH ham deri üretimini azaltacaktır. BBH ham deri üretimine BBH ham deri fiyatlarının etkisi anlamsızdır. Çünkü BBH ham deri üretimi, BBH etine olan talebin artmasıyla birlikte kesilen BBH sayısındaki artışa bağlı olarak ortaya

çıkılmaktadır.

Tablo: 9

Multiple Regression Y 1:KBH Deri Üretimi (Ad) 3 X variables

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
24	.973	.947	.939	503322.526

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	3	9.440E13	3.147E13	124.209
RESIDUAL	21	5.320E12	2.533E11	p = .0001
TOTAL	24	9.972E13		

Tablo: 10

Multiple Regression Y 1 :KBH Deri Üretimi (Ad) 3 X variables

Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	6594810.803				
KBH Et Üretimi...	53777.395	3769.671	1.033	14.266	.0001
KBH Eti Kg Fiy...	-192789.948	37636.855	-.287	5.122	.0001
KBH Deri Fiyatı...	-29370.419	13186.697	-.172	2.227	.037

Aynı çalışmayı Küçük Baş Hayvan (KBH) ham deri üretimi için de yaptığımızda; KBH ham deri üretimi ile KBH et üretimi, KBH et fiyatı, KBH ham deri fiyatı arasındaki ilişki araştırıldığında; tablo: 9'daki F testine bakıldığında, hesaplanan F değeri $F_h=124.209$, F tablo değeri $F_t=3.07$ 'den büyüktür. $F_h=124.209 > F_t=3.07$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. H_a hipotezi kabul edilir. Kurduğumuz regresyon denklemindeki, bağımsız değişkenler KBH et üretimi, KBH et fiyatları, KBH deri fiyatlarındaki değişimler bağımlı değişken olan KBH ham deri üretimindeki değişimlerin %94.7'sini açıklamaktadır.

Hesaplamalarımıza göre regresyon denklemi;

KBH Deri Üretimi = 6594810.803 + 53777.395 KBH Et Üretimi - 192789.948 KBH Eti kg Fiyatı - 29370.419 KBH Deri Fiyatı + e_j olarak elde edilmiştir.

KBH et üretimi ve KBH eti kg fiyatı, KBH et üretimi değişkenlerinin

hesaplanan t değerleri, tablo t değeri $t_t=1.711$ 'den büyüktür. KBH et üretimindeki bir birimlik artış, KBH deri üretimini 53777.395 birim kadar arttırma yönünde etkileyecektir. KBH et fiyatlarındaki bir birimlik değişme, KBH deri üretimini 192789.948 birim kadar olumsuz yönde etkileyecektir. KBH deri fiyatları bir birim arttırdığında ise KBH deri üretimi 29370.419 birim kadar azaltacaktır. KBH deri fiyatlarının etkisi diğer değişkenlere göre daha azdır.

Tabloların incelenmesinden anlaşılacağı gibi KBH ham deri üretimi ile KBH et üretimi, KBH et fiyatları ve KBH ham deri fiyatları arasında anlamlı bir ilişki vardır. KBH et üretimindeki artış KBH ham deri üretimini arttırırken, KBH et fiyatlarındaki artış, KBH ham deri üretimini azaltacaktır. KBH deri fiyatlarının KBH ham deri üretimine etkisi azdır. Çünkü KBH deri üretimi, KBH etine olan talebin artmasıyla birlikte kesilen KBH sayısındaki artışa bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. Et Üretimini Etkileyen Faktörler

Yurtiçi ham deri üretimini etkileyen değişkenler incelendikten sonra et üretiminin ham deri üretimini birinci derecede etkileyen faktör olduğu görülmüştür. Bu nedenle et üretimini etkileyen değişkenler olarak, reel et kg fiyatı, nüfus, reel kişi başına GSMH düşünülmüş ve bunlar arasındaki ilişkiler BBH ve KBH için ayrı ayrı araştırılmıştır.

Et üretiminin nüfustaki değişmelerden daha çok etkilendiği görülmüştür.

Tablo: 11
Multiple Regression Y₁ :BBH Et Üretimi (Ton) 3 X variables

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
23	.903	.815	.787	51.917

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	3	236796.412	78932.137	29.284
RESIDUAL	20	53908.489	2695.424	p = .0001
TOTAL	23	290704.901		

Tablo: 12

Multiple Regression Y 1 :BBH Et Üretimi (Ton) 3 X variables

Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-251.336				
BBH Eti Kg Fiy...	-21.387	8.09	-.448	2.644	.0156
NÜFUS	1.048E-5	4.131E-6	.628	2.536	.0196
Reel Kişi başın...	.027	.016	.544	1.698	.105

Tablo: 11 ve 12'nin incelenmesinden de görüleceği gibi yapılan regresyon çalışmasında, BBH et üretimi ile nüfus, BBH et fiyatı arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır. Ülke nüfusundaki artış BBH et üretimini artıracaktır. BBH et kg fiyatındaki değişme ise BBH et üretim miktarını olumsuz yönde etkileyecektir. Reel kişi başına GSMH daki değişimin, BBH et üretimine etkisi 0,05 anlam düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur.

Tablo:13

Multiple Regression Y 1:KBH Et Üretimi (Ton) 3 X variables

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
23	.825	.68	.632	24.252

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	3	25011.442	8337.147	14.175
RESIDUAL	20	11762.832	588.142	p = .0001
TOTAL	23	36774.274		

Tablo: 14

Multiple Regression Y 1:KBH Et Üretimi (Ton) 3 X variables

Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-90.299				
KBH Eti Kg Fiy...	-6.383	3.219	-.436	1.983	.0613
NÜFUS	7.589E-6	1.849E-6	1.279	4.105	.0005
Reel Kişi başın...	-.007	.007	-.386	.964	.3468

KBH et üretimi için yapılan araştırmada KBH et üretimi bağımlı değişken, KBH et fiyatı, nüfus, reel kişi başına GSMH bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Nüfusta meydana gelen değişme KBH et üretimini olumlu yönde değiştirecektir. KBH et

fiyatında meydana gelen değişme ise KBH et üretimini olumsuz yönde değiştirecektir. Reel kişi başına GSMH ile KBH et üretim miktarı arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur. Ayrıca reel kişi başına GSMH değerinin ters işaretli çıkmasının nedeni regresyon denkleminde nüfus değişkeniyle birlikte katılmasından dolayıdır. Reel kişi başına GSMH ile KBH et üretimi arasındaki ilişki araştırıldığında, reel kişi başına GSMH değişkenini KBH et üretimi üzerindeki etkisi doğru yönde ve çok azdır.

BBH ve KBH deri üretimi hayvan kesimi sonucu ortaya çıkan bir yan üründür. Hayvan kesimi et talebine, et talebi de nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle BBH ve KBH et üretimi ile ülke nüfusu, etin kg fiyatı, reel kişi başına GSMH arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ülke nüfusundaki artışın et talebini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ülke nüfusu arttıkça, toplumun zorunlu gıda maddesi olan et ihtiyacı da artmaktadır.

Türkiye’de canlı hayvan üretimi, derisinden çok eti ve sütü için yapılmaktadır. Hayvan kesimi sonucu eti alındıktan sonra geriye kalan derisi hammadde olarak deri sektörüne ulaşmaktadır. Hayvancılık daha çok et üretimine dönük olarak gelişmeye zorlanmıştır. İzlenen hayvancılık politikaları deri sanayinin gelişme şartlarını hiç hesaba katmamıştır. İslah amacıyla seçilen yeni hayvan ırkları, et üretimini artırıcı yönde olmuştur. Gelecekte seçilecek hayvan ırklarının dericiliğe de uygun olmasına dikkat edilmelidir.

Türkiye’de deri sektörünün sorunlarının çözümünün büyük ölçüde yeni organize sanayi bölgesine bağlanmaktadır. Ancak öncelikle hayvancılığın belli bir standarda kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü üretilen malın kalitesini, hayvancılığın taşıdığı önem belirlemektedir. Hayvancılık olumsuz şartlarda ve deri sektörü için gerekli ham maddeyi sayı ve kalite yönünden karşılamayacak durumda kaldığında, bunun olumsuz etkileri deri sanayiinde de görülecektir.

1.2. İthalat

Yurtiçi ham deri üretimi ülke içersinde üretilen hayvanların kesimi sonucu elde edilmektedir. Canlı hayvan ithalatı ve ithal edilen hayvanın ülke içersinde kesimiyle birlikte ham deri arzında artış olmaktadır. Canlı hayvan ithalat miktarının ve işlenmemiş kösele, deri ve kürk miktarının yıllar içinde artış göstermesi yurtiçi üretimin yetersiz kaldığını gösterir.

Tablo: 15

Yıllar İtibariyle İşlenmemiş Deri ve Kürk ile Canlı Hayvan İthalat Miktar ve Değerleri.

YILLAR	İşlenmemiş Kösele, Deri ve Kürk			Canlı Hayvan		
	Miktar (Ton)	Değer (1000 TL)	Değer (1000 \$)	Baş	Değer (1000 TL)	Değer (1000\$)
1970	1384	9381	814	18953	4150	360
1971	6400	44520	2982	101087	5272	353
1972	4261	30143	2130	193551	8401	594
1973	3778	49303	3453	301997	47337	3315
1974	7057	88046	6264	261000	18606	1336
1975	10748	115668	7987	264242	74760	5136
1976	3620	58922	3639	532208	44053	2722
1977	4734	102839	5787	364379	33497	1851
1978	2128	93841	3858	369412	89620	3615
1979	826	59363	1569	213037	83113	2499
1980	2216	394730	4948	624630	455527	5769
1981	3377	609301	5457	436213	471191	4223
1982	3400	939459	5920	365564	709754	4256
1983	7360	3242568	13698	483528	788687	3565
1984	13814	10167055	27533	1100381	2050389	5430
1985	15219	17162625	31980	1076472	2120209	3955
1986	31434	48673716	70506	1610090	8833540	12622
1987	47294	115710850	135964	3242190	319358477	367624
1988	36334	110812577	78005	1643117	244227796	179514
1989	48438	213124521	99875	1030583	1526229064	695080
1990	57628	337744404	129215	1552618	3019920867	1174530
1991	76441	486770000	115721	1269681	1951242000	466772
1992	99478	1156432000	165434	1783012	4140144000	593697
1993	129794	2381811000	214873	2265256	9152494000	838981

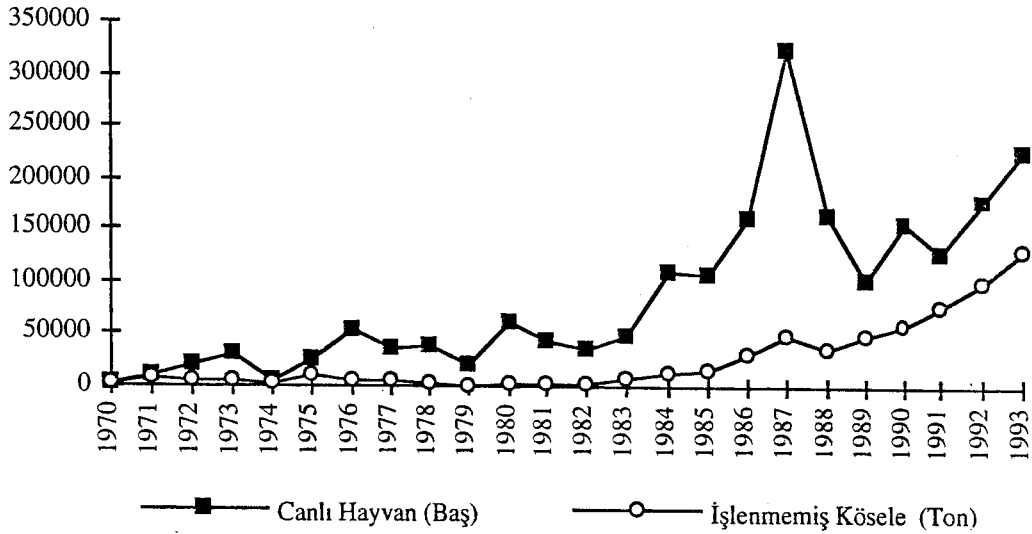
Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Dış Ticaret İstatistikleri İthalat ve İhracatın Madde Gruplarına Göre Dağılımı adındaki tablolardan alınmıştır.

Tablo: 15'deki veriler DİE Türkiye İstatistik Yıllığından alınmıştır. Bu verilere

göre işlenmemiş deri ve kürk ithalat miktarı 1983 yılından itibaren artmaya başlamıştır. En fazla işlenmemiş kösele, deri ve kürk ithalatı 1993 yılında yapılmıştır. İşlenmiş kösele, deri ve kürk ithalat miktarlarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en yüksek artış 1980 yılında gözlenmiştir. Canlı hayvan ithalat miktarında 1984 yılından itibaren artış gözlenmektedir. 1987 yılından sonra 1993 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyen canlı hayvan ithalatı 1993 yılında %27 oranında artış göstermiştir.

Grafik: 6

Yıllar İtibariyle Canlı Hayvan ve İşlenmemiş Kösele İthalat Miktarları.

Grafik: 6'da görüleceği gibi, canlı hayvan ithalat miktarı yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen, 1970 yılından 1993 yılına doğru artan bir seyir izlemektedir. 1987 yılında canlı hayvan ithalat miktarında bir sıçrama görülmektedir. En yüksek canlı hayvan ithalat miktarı 1987 yılında gerçekleşirken, en düşük canlı hayvan ithalat miktarı ise 1970 yılında gözlenmiştir. Bununla beraber işlenmemiş kösele ithalat miktarında da yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. Her iki eğri birbirine paralel olarak devam etmekte ve 1990'dan 1993 yılına doğru canlı hayvan ve işlenmemiş kösele ithalatında artış gözlenmektedir. İşlenmemiş kösele ve canlı hayvan ithalatının yıllar itibariyle artması, deri sanayii açısından çok önemlidir. Canlı hayvan ithaliyle birlikte hayvanın etinin yanında derisi de ülkeye girmektedir. İthal edilen hayvanın

kesimi sonucu elde edilen deri, yurt içinde üretilen deri miktarına eklendiğinde deri sanayiinin hammaddesini oluşturan ham deri arzında artış olacaktır.

Sektörün temel girdisi olan ham deri üretimi, canlı hayvan ithalatı ile de talebi karşılayamamaktadır. Bu nedenle, ham deri ithalatında önemli artış söz konusu olmuştur. Ancak ham deri üreten özellikle gelişmekte olan ülkelerin, sektörel yapılaşma süreci içinde katma değeri daha yüksek mal ihraç etmeyi hedeflediğinden ham deri yerine işlenmiş deri ihracını teşvik etmeleri, deri sektörünün ham deri teminini güçleştirmiştir. Bu durum ise yarı mamul ve mamul deri ithalatının artışına yol açmıştır.

Ham deri talebinin ithalat yolu ile karşılanması, sektörün 1995 yılındaki üretim ve ihracatını çok büyük ölçülerde etkileyecektir. DPT'nin 1995 yılı programı hedeflerine göre; 1995 yılındaki ithalat artışı, yurtiçi ham deri üretim artışı da dikkate alındığında, 1994'e göre,

- Sektör üretiminin %6,5
- İhracatın %12,4 oranlarında artacağı tahmin edilmektedir.”²¹

Dışarıdan alınan ham deri ucuz olmasına rağmen, girdiler pahalı olduğu için maliyet yüksek olmaktadır.

Avustralya, Türk Cumhuriyetleri, Yeni Zelanda'dan gelen ucuz ham deri ülkemizde işlenerek yeterli kalite standardına ulaştırıldığında, bu mallar da diğer kaliteli malların fiyatından satılmaktadır. Böylece, dışarıdan ucuz olarak satın alınan ham derinin işlendikten sonra, pahalı olarak temin edilen yerli deri ile aynı fiyattan satılması, ucuz ham deriyi işleyen firmayı, yüksek fiyatla yerli deri alıp işleyen firmaya göre daha avantajlı duruma getirmektedir.

²¹ Hami KARTAY, “1995’e Giren Deri Sektöründe Durum ve Özelleştirme”, Deri Dergisi, Ocak 1985, Yıl: 11, Sayı: 12, s. 4.

2. DERİ ARZINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Deri arzını etkileyen faktörler içersinde; ham deri fiyatları, yardımcı maddeler ve sermaye, istihdam, teknoloji ve araştırma geliştirme faaliyetleri yer almaktadır. Ham deri arzını etkileyen en önemli faktör ham deri fiyatlarıdır. Ham deri fiyatları hayvan fiyatlarına bağlı olarak değişmektedir. Hayvan fiyatlarında görülen bir artış ham deri fiyatlarına yansımaktadır.

2.1. Ham Deri Fiyatları

Ham deri fiyatları hayvan fiyatlarından ve et fiyatlarından etkilenmektedir. Hayvan fiyatlarında gözlenen artış deri fiyatlarını artırmaktadır.

Deri sanayinin temel girdisi ham deridir. Ham deri ise hayvan kesimi sonucu elde edilmektedir. Hayvan fiyatları ham deri fiyatlarını etkiler. Ham deri fiyatları da, mamul deri ve deri ürünlerinin fiyatlarını etkiler. Ham deri fiyatlarındaki yükselme işlenmiş deri fiyatlarını da yükseltir. Hayvan fiyatlarıyla birlikte canlı hayvan ihracatına bağlı olarak, deri piyasasının temel girdisi olan ham deri fiyatlarında da değişme gözlenir. Hayvan ihracatı sonucu yurt içinde ham deri yetersizliği ortaya çıktığı için ham deri fiyatlarında artış olacaktır. Ham deri fiyatlarındaki artış mamul deri ve ayakkabı, deri giysi, saraciye fiyatlarını da artırır.

Bir görüşe göre: “Eğer ham deri ihracatına çok düşük miktarlarda bile izin verilirse, ham deri fiyatları derhal tırmanışa geçer. bu fiyat artışları çok kısa zamanda mamul deri fiyatlarına ve ayakkabı fiyatlarına yansır.”²²

Ayrıca sektörün temel girdilerinden olan ham deri yanında kimyevi maddelerin tedarikinden doğan problemler de fiyatları yükseltir.

²² Anıl BODUROĞLU, “Ham Deri İhracatı Türkiye Deri Sanayi İçin İntihardır”, Deri Dergisi, 1989, Yıl: 5, Sayı: 55, s. 3.

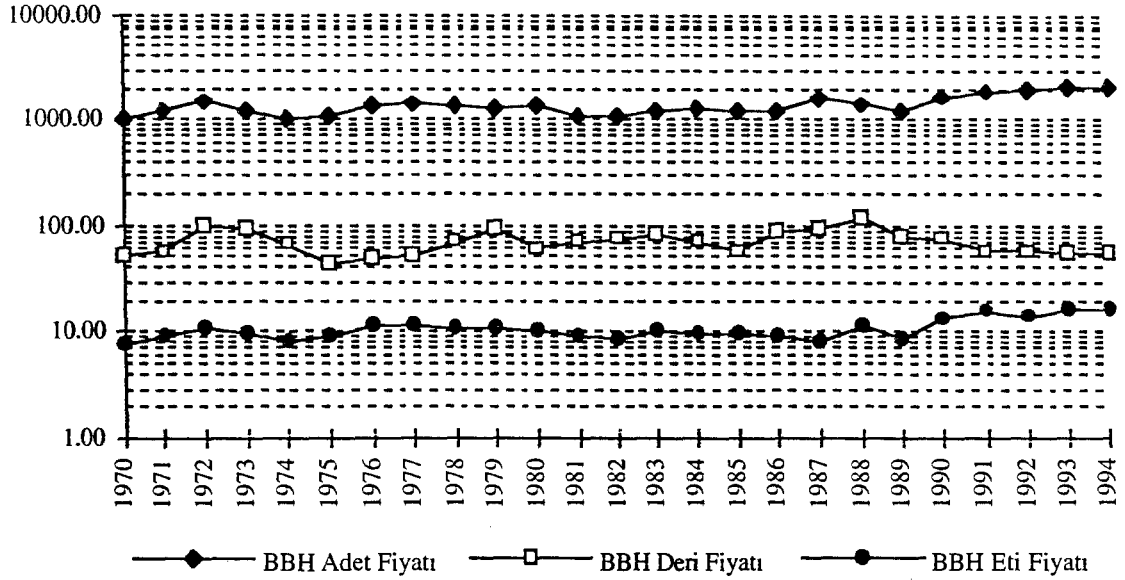
Tablo: 16
Yıllar itibariyle BBH ve KBH adet, deri, et fiyatları *

Yıllar	BBH Adet Fiyatı (Reel)	BBH Deri Fiyatı (Reel)	BBH Eti Fiyatı (Reel)	KBH Adet Fiyatı (Reel)	KBH Deri Fiyatı (Reel)	KBH Eti Fiyatı (Reel)
1970	983.21	52.06	7.64	166.03	12.13	9.57
1971	1193.61	56.21	9.14	186.47	13.22	10.68
1972	1448.85	101.92	10.68	216.02	21.67	11.71
1973	1203.46	93.45	9.37	188.90	20.64	10.57
1974	1033.62	68.22	8.12	172.47	27.01	9.12
1975	1064.23	43.70	8.78	171.78	18.27	10.09
1976	1320.68	48.51	11.01	201.47	18.93	11.71
1977	1377.45	52.20	11.12	217.11	17.04	12.65
1978	1308.60	72.02	10.40	213.80	18.88	12.70
1979	1242.83	93.39	10.53	186.52	16.55	10.49
1980	1295.10	59.35	9.78	194.51	24.14	10.89
1981	1050.10	70.82	8.74	191.30	24.44	10.10
1982	1056.40	74.04	8.62	207.03	23.24	10.52
1983	1192.26	85.55	10.02	143.39	36.56	12.02
1984	1225.06	72.43	9.55	218.02	34.96	11.14
1985	1162.33	57.36	9.64	195.72	30.65	10.97
1986	1205.02	87.68	9.15	197.06	44.88	10.24
1987	1539.03	95.78	8.00	240.37	55.50	13.73
1988	1411.12	115.88	11.22	246.18	48.98	11.00
1989	1164.20	79.94	8.63	209.41	40.91	9.27
1990	1645.21	74.44	13.32	263.34	44.70	14.11
1991	1853.98	57.17	15.34	219.23	38.48	17.29
1992	1998.92	56.94	13.89	281.70	37.45	18.28
1993	2083.88	53.37	17.09	310.70	34.15	19.17
1994	2083.88	53.37	17.09	310.70	34.15	19.17

* DİE verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo: 16'da 1970 yılından 1994 yılına kadar BBH ve KBH adet, deri, et fiyatlarının reel değerleri hesaplanmıştır. Tablodaki reel değerler DİE'den toplanan verilerin hesaplanarak, toptan eşya fiyat indeksine göre düzeltilerek bulunmuştur.

Grafik: 7
Yıllar itibariyle BBH Adet, Deri, Et reel fiyatları arasındaki ilişki

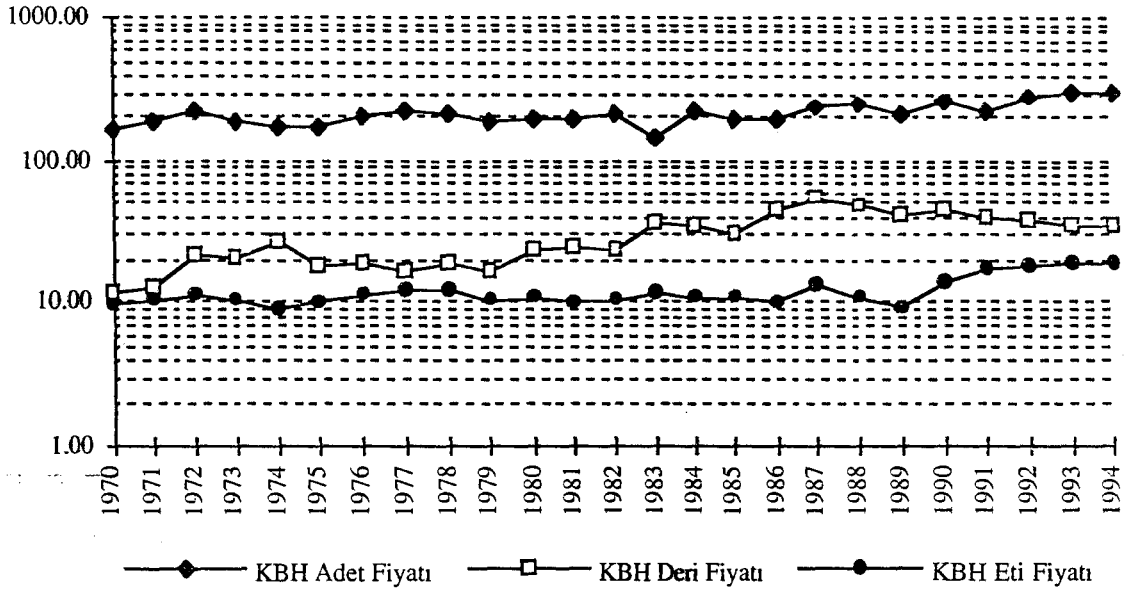

Tablo: 16'da BBH ve KBH fiyatı ile derinin ve etin reel fiyatları arasındaki ilişki gözlenmektedir. Tabloya bağlı olarak çizilen grafik: 7'da BBH adet, deri, et reel fiyatları arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. Yıllar itibariyle BBH adet fiyatları ile deri fiyatları aynı yönde değişmektedir. Kesilen hayvan fiyatındaki artış, kesim sonucu ortaya çıkan derinin fiyatını da artırmıştır. Kesilen büyükbaş hayvan fiyatlarında meydana gelen bir düşüş, büyükbaş hayvan deri fiyatlarında da düşüş meydana getirmiştir. Fakat yıllar itibariyle büyükbaş hayvan et fiyatları ile büyükbaş hayvan deri fiyatları arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. Büyükbaş hayvan et fiyatlarının yükseldiği yıllarda, büyükbaş hayvan deri fiyatlarının düştüğü; yada büyükbaş hayvan et fiyatlarının düştüğü yıllarda, büyükbaş hayvan deri fiyatlarının yükseldiği izlenmektedir.

Grafik: 8'da KBH fiyatı ile deri, etin reel fiyatları arasındaki ilişki gözlenmektedir. KBH fiyatları ile deri fiyatları aynı yönde değişmektedir. Kesilen küçükbaş hayvan fiyatlarında meydana gelen bir düşüş, küçükbaş hayvan deri fiyatlarında düşüş meydana getirmiştir. Yıllar itibariyle küçükbaş hayvan et fiyatları ile küçükbaş hayvan deri fiyatları arasında ters yönlü bir ilişki görülür. Küçükbaş hayvan

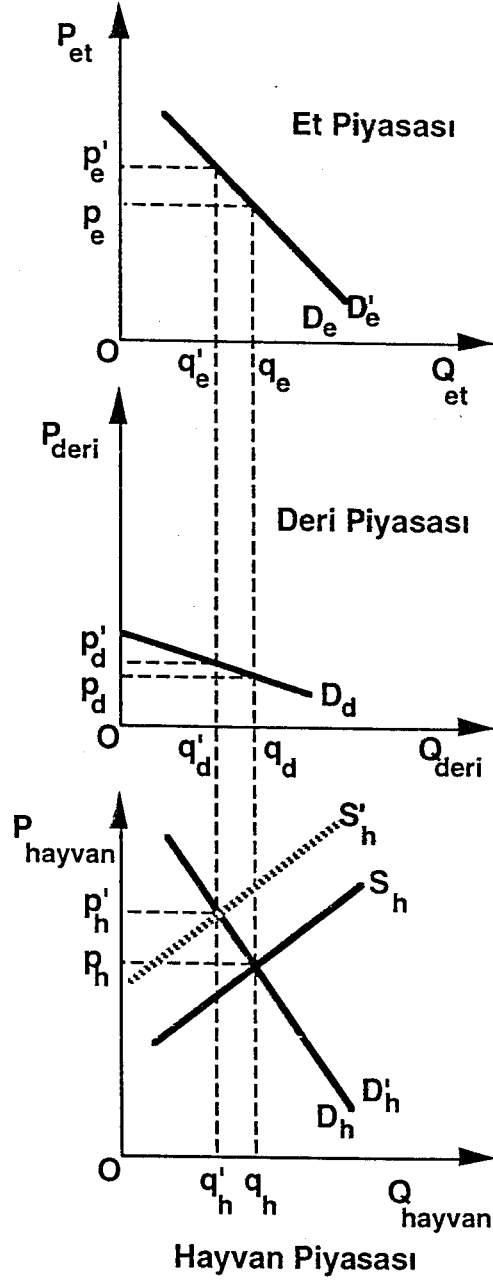
et fiyatlarının yükseldiği yıllarda, küçükbaş hayvan deri fiyatlarının düştüğü veya küçükbaş hayvan et fiyatlarının düştüğü yıllarda, küçükbaş hayvan deri fiyatlarının yükseldiği izlenmektedir.

Grafik: 8
Yıllar itibariyle KBH Adet, Deri, Et reel fiyatları arasındaki ilişki

Et fiyatlarının yükselmesi, et talebinin artması sonucu olur. Et talebinin artması ise nüfus artışı ve gelirden meydana gelen artış ile gerçekleşir. Et talebindeki artış kesilen hayvan miktarını arttıracaktır, hayvan miktarının artışı hayvan fiyatlarını bir miktar arttıracaktır. Kesilen hayvan miktarındaki artış ham deri üretim miktarının artmasına neden olacaktır. Ham deri talebi sabitken, et talebinde ki artışa bağlı olarak deri üretimi arttığı zaman deri fiyatlarında düşüş görülecektir. Birinci bölümde yer alan Şekil 1'de anlatıldığı gibi et fiyatlarında yükselme olduğu zaman deri fiyatlarında düşme gözlemlendiği, ancak et fiyatları artışı, arzın daralması sonucu oluşursa, hem et, hem deri ve hem de hayvan fiyatları aşağıdaki Şekil: 2'de görüldüğü gibi artacaktır.

Şekil: 2
Bileşik Mallarda Arz Daralmasının Etkisi

Şekil 2'de görüldüğü gibi örneğin, canlı hayvan ithalatının artması yurtiçi hayvan arzını azaltacaktır buna bağlı olarakta kesilen hayvan sayısında azalma olacaktır. Hayvan arzının, S_h 'dan S'_h 'a kayması sonucu hayvan fiyatları p_h 'den p'_h 'a kayacaktır. Kesilen hayvan miktarında azalma olduğu için deri arzı ve et arzında da azalma olacaktır. Hayvan fiyatlarının yükselmesi deri fiyatlarını p_d 'den p'_d 'ye ve et fiyatlarını da p_e 'den p'_e 'ye yükseltecektir.

Deri piyasasında bazen kısa vadeli sıkıntılar da olabilmektedir. Bir deri sanayicisi “1994 yılında piyasada önemli miktara ulaşan Türk Cumhuriyetleri kökenli derilerin Türkiye’ye gelişi, iki ay için kesintiye uğramıştır. Bu ithal ürünlerin ortadan kalkmasıyla piyasada arz krizi yaşanmıştır. İç piyasaya hitap eden firmalar zor durumda kalmıştır. Şu an yaşanan fiyat artışı, piyasadaki mal yokluğundan kaynaklanmaktadır.”²³ diyerek ortaya çıkan fiyat artışının enflasyondan kaynaklanmadığını belirtmektedir. Ham deri ithalatındaki azalma da arz edilen mamul derinin fiyatında yükselmeye neden olmaktadır.

2.2. Yardımcı Maddeler ve Sermaye

Ham derinin mamul deri haline getirilmesinde, yani işleme sırasında, kullanılan kimyevi maddelerin büyük çoğunluğu ithal edilmektedir. Dolayısıyla döviz kurunun yükselmesi, yardımcı madde fiyatlarını da yükseltir.

Ayrıca Türkiye’de deri sanayi için gerekli kimyasal maddeler üreten birkaç firma vardır. Bir görüşe göre: “Bunlar fiyatları diledikleri gibi yönlendirmekte bu da deri üretimindeki maliyetleri yükseltmektedir.”²⁴

Kanımızca yardımcı maddelerin yurtiçi üretimi arttıkça fiyat istikrarı da gerçekleşecektir.

Ham deri sektörünün en zayıf noktası işletme sermayesi yetersizliğidir. Gerek genel ekonomik yapıdaki değişimler, gerekse sektörün kendi özelliklerinden dolayı, bu sanayi kolunda işletme sermayesi ihtiyacı fazladır.

Özellikle ham deri safhasındaki spekulatif ve sürekli yükselen fiyatlar, yüksek avans hesabıyla çalışma zorunluluğu gibi nedenler, faaliyet süresince çalışma sermayesi ihtiyacını artıran faktörlerdir. Ayrıca sektörün üç sanayi kolundaki (ham

²³ Hakkı MATRAŞ, “Deri Ürünlerinin Fiyatı İki Ayda %100 Arttı”, Dünya Gazetesi, 21/3/1994, s. 3.

²⁴ Reşat CİHANER, “Deri Sanayicilerinin de Umudu Yeni Hükümette”, Dünya Gazetesi, 28/11/1991, s. 12.

deri, işlenmiş deri, deri ürünleri sanayii) işletme sermayesi ihtiyacı birbirinden farklılık göstermektedir. Sermayenin devir hızı etkeni, deri ürünleri sanayinde deri işleme sanayiine göre daha düşüktür. Bunun yanında deri ürünlerinde girdi olarak kullanılan işlenmiş derinin çok pahalı olması işletme sermayesi ihtiyacını daha da yükseltmektedir.

Bu sanayi kolunda işletme sermayesi devir hızının düşüklüğü, ürün tipinin ve model çeşidinin sınırlı tutulmasına ve küçük boyutlu siparişlerle çalışılmasına yol açmakta, bu çalışma şekli de, ihracata yönelmek zorunda olan bir sanayii kolu için dezavantaj yaratmaktadır.

Sektörün daha fazla ithal ham deriye ihtiyaç duyması, büyük hammadde stoğuyla çalışmasını gerektirmekte, bu ise işletme sermayesi ihtiyacını daha da artırmaktadır.²⁵

Halkımızın ülke içindeki dağılımı başlangıçta köylerde oluşu ve daha sonra zamanla şehirleşmeye gidiş en küçük ünite olan köy ve mezralarda et üretiminden doğan ham deri kaynağımızın ehil ellerde olmaması sonucunu doğurmuştur. Bugün dahi, et kesimi ancak üç beş adet özel mezbahada, EBK kombinalarında, büyükşehir mezbahalarında gerçekleştirilmektedir. Bunların dışında kalan nüfusu az sayıda olan şehir ve kasabalarımızda ve kaçak olarak yapılan kesimlerde büyük deri zararları olmaktadır.

Büyük şehirlerimizde de durum bundan farklı değildir. 1960'lı yıllara kadar ihraç edilen küçükbaş hayvan derileri, gerek muhafazada gerekse kalite kontrolü konusunda ihracatçı firmaların denetiminde idi. Ancak dahili imalat sanayi, bu ihracatçı firmaların yerini alırken, artan ham deri ihtiyaçlarını da düşünerek kalite kontrol ve standardizasyonu göz ardı etmiş, böylelikle bu konuyu yozlaştırmıştır.

Bu gün deride standardizasyon ancak ithal derilerle, EBK kombinaları mamullerinde görülmektedir.

²⁵ "Deri ve Deri Mamüller Sektörü" ..., s.12.

Ham deri sektörünün sermaye stoklarını tesbit etmek oldukça güçtür. Zira sektör tüm Türkiye düzeyinde şehir, kasaba, köylerde yaygın olup, sermaye stoklarını tesbit etmek mümkün değildir.

Bu alanda sermaye stoku, genellikle bina, depo, taşıt gibi değerlerden oluşmaktadır. Birikmiş amortisman konusunda aynı zorluklar mevcuttur. Nakliye vasıtalarına sahip ham deriyle uğraşan firmalara ancak şehirlerde rastlanmaktadır. Kasaba ve köylerde ham derilerin temin edildiği kesim yerlerinden depolara, et ve el arabalarıyla nakliye yapılabilmektedir.²⁶

Türk sanayiini son derece düşündüren bir konu da yüksek kredi faizidir. Yüksek kredi faizi devam ettiği sürece sanayiinin yatırım yapma olanakları azalacaktır. Bugünkü teknoloji, büyük tesislere dayandığı için herhangi bir modernizasyon, büyük sermayeye ihtiyaç göstermektedir. Bu bakımdan sanayi müesseselerinin bu yatırımları, kredilere başvurmadan öz kaynaklarla sağlama ihtimali zayıftır. Bir başka kaynak da hisse senedi çıkarmaktır. Ancak ülkemizde sanayi müesseselerinin aile şirketleri yapısına sahip olmaları ve sermaye piyasasının henüz istenen sağlıklı yapıya erişmemiş olması; yatırım olanaklarını, sınırlı kredi olanaklarına bağlı bırakmaktadır.

Türk deri firmaları, gerek idari ve gerekse teknik ihtiyaçlarının karşılanması yanında, gereksinim duydukları işletme sermayesinin temini konusunda yabancı ortaklıklar ararken, Tuzla'nın geleceğinden çok ümitli görünen İngiliz, Japon, Alman, İtalyan ve Fransız firmaları bu konuyla ilgilenmektedirler. Bir görüşe göre: "Tuzla bölgesinin mükemmel arıtma tesislerinin yanısıra son derece çağdaş alt yapısının bulunduğu dikkat çekilerek, yatırım konusunda kendi ülkelerinden daha ucuz gördükleri bu bölge, yabancı sermayenin büyük ilgisini çekmektedir. Tuzla ileride uluslararası bir deri şehri olacaktır. Yabancılarla gerçekleştirilen Joint Venture (ortak girişim) anlaşmaları sektörümüze büyük yararlar getirecektir."²⁷

²⁶ "Deri ve Deri Mamülleri Sanayi", VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, DPT, Ankara 1991, s. 11-12.

²⁷ Turgut KOŞAR, "Deri Sektörüne Yabancı Sermaye İlgi Artıyor", Dünya Gazetesi, 3/9/1992, s. 3.

2.3. İstihdam

Türk deri sektörü genel niteliği gereği emek yoğun bir sektördür. Türkiye’de istihdam konusunda sağlıklı bilgiler bulmak oldukça güçtür. Özellikle işe giriş-çıkışların yoğun olduğu sektörlerde, bu tür bilgileri elde etmek daha da güçleşmektedir.

Tablo: 17
Deri İşleme Sanayiinde Ücretler

Yıllar	Ücretle çalışanlara yapılan ödemelerin yıllık ortalaması (10-25+) 1000TL	Ücretle Çalışanların Yıllık Ortalaması (10-25+)	Kişi Başına Ortalama Ödeme (TL)	Toptan Eşya Fiyat İndeksi	Kişi Başına Ortalama Reel Ödeme (TL)
1985	4872917	5632	865220	9606.2	9007
1986	6478546	5633	1150106	12251.9	9387
1987	9443965	5460	1729664	17064.7	10136
1988	11419965	3841	2973175	27443.6	10834
1989	23640037	4041	5850046	45281.4	12919
1990	42696365	4072	10485355	67731.2	15481
1991	46446650	3271	14199526	103330.1	13742

Kaynak: DIE verilerinden hesaplanarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Devlet İstatistik Enstitüsü’nden elde edilen verilerden yapılan hesaplamalara göre Tablo: 17’de deri işleme sanayinde 1985 yılından 1991 yılına kadar iş yeri sayısında azalmalar görülmektedir. Bu azalmalara bağlı olarak, ücretle çalışanların yıllık ortalama sayısında azalma görülmektedir. Fakat ücretle çalışanlara yapılan ödemelerin yıllık ortalaması ise giderek artan bir seyir izlemektedir. Bu da şunu gösterir; istihdam azalmakla birlikte işçilere ödenen ücretlerde yükselme vardır. İşgücü maliyetlerindeki bu yükselme istihdamı düşürürken mamul deri fiyatlarını da artırıcı etki yapmaktadır. Türk deri sektörünün daralma ve küçülme eğilimi, etkisini istihdam üzerinde de

göstermiştir.

Tablo: 17'de de görüldüğü gibi Türk deri sektöründe işyeri sayısı ve ücretle çalışanların yıllık ortalaması düşmesine rağmen ücretle çalışanlara yapılan yıllık ödemeler giderek artmaktadır. 1988 yılında 86 tane küçük işletme varken 47 tane büyük işletme bulunmaktadır. 1989 yılında küçük işletme sayısı 62'ye düşmüştür. Büyük işletme sayısı 47'den 48'e çıkmıştır. Bu da ücretle çalışanların yıllık ortalama sayısını 4041'e çıkartmıştır. 1990 yılında da küçük işletme sayısında azalma olurken, büyük işletme sayısı 48'den 55'e çıkmıştır. Ücretle çalışan işçi sayısı da 4072'ye yükselmiştir. Fakat 1991 yılında hem işyeri sayısında hem de ücretle çalışan işçi sayısında bir azalma olmuştur. Buna rağmen ücretle çalışanlara yapılan ödemeler yıllar itibariyle hep artış göstermektedir. Bu da işçi ücretlerinin sendikal talepler yüzünden devamlı artırıldığını göstermektedir.

2.4. Teknoloji ve Araştırma Geliştirme

Yıllardır el emeğine dayalı deri işleme sanayiine, teknoloji yavaş yavaş girmeye başlamıştır. Batıda kullanılan teknolojiye yakın teknoloji ülkeye sokulmuş ve genç bir sektör oluşturulmuştur. Ayrıca deri işleme sanayiinde kullanılmak üzere makina üreten ulusal şirketler de bulunmaktadır. Deri sanayii yanı sıra yan sanayi olarak, deri işleme makinaları sanayii de kurulmuştur. Bu makinaların ithali zor ve pahalı olduğu için ülkemizde deri makinaları imalatçısı firmalar kurulmaya başlamıştır. Gelişmiş teknolojinin girmesiyle Türk deri sektörü daha kaliteli ürünler üretecektir. Ülkemiz ekonomisine çok büyük katkısı olan dericilik sektöründe, bilgisayar kontrollü proseslerin yaygınlaşmasıyla, sektör çok büyük avantaj sağlayabilir.

Türk deri sektörünün ARGE (Araştırma Geliştirme) çalışmalarına baktığımızda, durum pek iç açıcı değildir. 1980'li yılların başından itibaren Ege Üniversite'sinde deri teknolojisi lisans eğitimi programı başlatılmıştır. Bir de Tarım Bakanlığı'na bağlı Pendik Dericilik Araştırma Enstitüsü kurulmuştur.

ISO 9000 ve Avrupa Standartları'nın Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Bu engellerin aşılması için ARGE'ye önem verilmeli ve bu amaçla fon oluşturulmalıdır. Bir ARGE laboratuvarı kurulmalıdır ve bu laboratuvar deri ve deri ürünleri sanayinin her türlü sorununu çözecek uluslararası nitelikte olmalıdır. Bir fon kurularak bu laboratuvarın çalışmaları finanse edilmelidir. ARGE Merkezine bağlı bir pilot bölge seçilmeli, bu bölgede sanayide karşılaşılan sorunlar endüstriyel bazda araştırılmalı ve çözümler önerilmeli, sonuçlar tüm kuruluşlara sunulmalı, kurslar ve seminerler düzenlenerek sanayicilere gerekli bilgiler aktarılmalıdır.

2.5. Maliyeti Oluşturan Faktörler

Maliyeti belirleyen faktörler; işçilik giderleri, genel üretim giderleri, finansman giderleri ve diğer giderler alt başlıkları altında toplanmıştır. Maliyeti belirleyen unsurlar arasında genel üretim giderleri içerisinde yer alan ham madde ve yardımcı madde maliyetleri önemlidir.

2.5.1. İşçilik Giderleri

Bir sektörün uluslararası rekabet gücünü belirleyen önemli göstergelerden biri, o sektörde kullanılan işgücünün maliyetidir. Özellikle deri sektörü gibi emek yoğun bir sektörde işgücü maliyetinin önemi bir kat daha fazla olmaktadır. Türkiye'nin deri ürünleri dış satımcısı olarak Dünya pazarlarında boy gösterdiği dönem, ulusal işgücü maliyetinin son derece düşük olduğu ve dış satıma doğrudan devlet destekleri verildiği dönemdir. Yıllar içinde önemli pazar payları kazandırılan Türk firmalarına doğrudan devlet desteklerinin tamamen kalkması ve işgücü maliyetinin yükselmesi ile birlikte uluslararası başarısının düşmeye başladığı gözlenmektedir.

Deri sektörü işgücü maliyetini, imalat sanayi ortalama işgücü maliyeti ile karşılaştırdığımızda; deri sektörü işgücü maliyetinin oransal değişimi konusunda şunları söyleyebiliriz. 1983 yılında, deri sektörü işgücü maliyeti, imalat sanayi ortalama işgücü maliyetinin %73'üne eşittir. Yani imalat sanayi ortalamasında bir işçiye

100 TL ücret ödenmekteyken, deri sektöründe yalnızca 73 TL ödenmektedir. Deri sektörü işgücü maliyetinin, imalat sanayi ortalama işgücü maliyetine oranı, yıllar içinde artmıştır. Öyle ki bu oran, 1985 yılında %76,5, 1988 yılında %83,3, 1989 yılında ise %86,2'ye yükselmiştir. Ancak deri sektörü işgücü maliyeti ile, imalat sanayi ortalama işgücü maliyeti arasındaki farkın en çok kapandığı yıl, 1990'dır. Çünkü bu yıl iki işgücü maliyeti arasındaki fark hemen hemen sıfırdır ve deri işgücü maliyeti, imalat sanayi ortalama işgücü maliyetine eşitlenmiştir. Deri sektörü işgücü maliyeti gün geçtikçe yükselmektedir. Ayrıca Türk imalat sanayi ortalama işgücü maliyeti de yıllar içinde artış göstermektedir. Deri sektörü işgücü maliyeti de bu artan maliyet içinde, görece artmıştır. Deri sektörü işgücü maliyetindeki artış, üretim ve dışarıdaki daralmaları bir oranda etkilemektedir.²⁸

Emek yoğun olan bu sektörde, işçi ücretlerinin yüksekliği nedeniyle işlenmiş derinin fiyatında yükselme gözlenmektedir. Toplu iş sözleşmeleri ve sendikalar işçi ücretlerinin çok yükselmesine neden olmuştur. Sonuç olarak da Anadolu'daki rakip firmalarla maliyet farklılığı ortaya çıkmıştır. Tuzla'daki işçinin ücreti 15 milyon iken Anadolu'daki işçinin ücreti 5 milyondur.

2.5.2. Genel Üretim Giderleri

Diğer sanayilere göre, deri sanayiinde genel üretim gideri olarak iki temel faktör görülmektedir. Bunlardan biri ham madde maliyetleri, bir diğeri ise yardımcı madde maliyetleridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi deri sanayinin kullandığı hammadde ham deridir. Ham deri fiyatlarının yükselmesi deri sanayinin maliyetlerini artırıcı yönde etkiler. Ham deri fiyatları ise hayvan fiyatlarına bağlıdır. Hayvan fiyatları artınca, deri fiyatları da artacaktır. Hayvan fiyatlarının artması ise et fiyatlarının artmasına bağlıdır. Et fiyatlarının yükselmesi ise toplumun et talebindeki yükselme ile olur. Sonuç olarak ham deri fiyatlarının yükselmesi deri sanayinin maliyetlerinin artması demektir.

İkinci bir maliyet ögesi olarak da, deri sanayiinde ham deriyi işlemek için

²⁸ "Türk Deri Sektörü" ..., s. 23.

kullanılan kimyasal madde maliyetlerinin yüksekliğinden bahsedebiliriz. İthal edilen ve deri sanayiinde kullanılan kimyasal maddelerin fiyatları dövizle bağlıdır. Döviz kurunun istikrarlı olması, ithal edilen kimyasal madde fiyatlarının da istikrarlı olmasını sağlar. Fakat döviz kurunun istikrarsızlığı, ithal kimyasal madde kullanan deri sanayicileri için büyük bir maliyet unsuru olacaktır.

2.5.3. Finansman Giderleri

Deri sektöründe dış kaynaklı kredi konusunda bazı özel ve kamu bankaları faaliyet göstermektedir. Deri sektörü uzun yıllardan beri ülkenin önde gelen ihracat sektörlerinden birisidir. Bu sektörde günümüze kadar ayakta kalabilen kuruluşlar en ucuz ve kendilerine en uygun gelen ihracat kredilerini kullanmak suretiyle varlıklarını devam ettirmişlerdir. Daha sonra devlet sanayiciye bu sektörde destek vermek, özellikle ihracatçılara destek vermek için oluşturulan Eximbank kredilerini geliştirmiştir. Fakat deri sektöründe Eximbank'ın uygun gördüğü 120 günlük süre yetmemektedir. Bu nedenle, Eximbank'ın ucuz faizli kredisi yerine, daha pahalı döviz kredileri kullanılmakta, bu da ticari maliyetin içersindeki finansmanın maliyetini yükseltmektedir.

Bunun dışında Merkez Bankası'nca sanayicilere tahsis edilmiş, sanayici reeskont kredisi vardır. %48 ile Merkez Bankası'nın sanayiciye tahsis ettiği bu kredi, bankalar aracılığıyla %52 peşin faiz olarak sanayiciye yansıtılmakla beraber, azami yıllık faiz oranı %66,6'yı geçmemektedir. Fakat bankacılar sanayicileri bu kredilerden istifade ettirmeye yanaşmamaktadırlar.²⁹

“Deri sektörü yüksek kredi faizlerini kaldıramıyacak yapıdadır. Türkiye’de bu yüzden büyük şirketler zora düşmektedir. Bazı şirketler ise krizin yoğun olduğu dönemlerde özkaynakla çalışarak dışa bağımlı kalmamışlardır.”³⁰

²⁹ Vedat URAL, “Deri Sektörü, %80 Banka Kredisi, %20 Öz Sermaye Kullanıyor”, Deri Dergisi'nin eki İLFAŞ AŞ ile Sepici Şirketler Topluluğu'nun işbirliği sonucu, İzmir Deri-Ayakkabı 93 Fuarı çerçevesinde düzenlenen panelin konuşma metninden alınmıştır, s.12.

³⁰ Abdülaziz BİRSİN, “Starmod, Kazakistan'da Deri Kompleksi Kuruyor”, Dünya Gazetesi, 8/12/1992, s. 12.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Dericilerin tüm sanayiciler gibi finansman sıkıntısı vardır. Fakat yüksek kredi faizleri dericilerin bu kredileri kullanmalarını engellemekte, hatta bazı dericilerin yabancı ülkelerde yatırım yapmalarına yol açmaktadır. Bu kredileri kullanan dericiler ise yüksek faizli borç yükü altında kalarak ödeme zorluğu çekerken bunu fiyatlara yansıtarak kapatmaya çalışmaktadır.

2.5.4. Diğer Giderler

Deri sanayinde eskiye nazaran tanıtım ve pazarlamaya daha çok önem verilmektedir. Fuarlarda, dergilerde yer alarak, tanıtım gezileriyle, reklamlar yardımıyla yapılan tanıtımlarla dünya pazarlarına çıkabilmek için pazarlama ve tanıtım giderleri artırılmaktadır. Tanıtım ve pazarlama giderleri, maliyetler içerisinde küçük bir pay almaktadır.

Ayrıca, Tuzladaki sanayiciler için arıtma tesislerine yapılan ödemeler, diğer bir gider türüdür. Tuzla'daki arıtma tesisleri tamamen faaliyete geçmemekle birlikte bunlara yapılan ödemeler de sanayiciler için ek bir maliyet unsurunu oluşturmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz maliyet ögeleri içinde en önemlisi ham deri maliyetlerinin yükselmişidir. Deri sanayii için ham derinin fiyatı kadar, işlenebilir olması da önemlidir. Döviz kuruna bağlı olarak değişen kimyasal madde fiyatları da bu sanayi için önemli bir maliyet ögesini oluşturmaktadır. Son zamanlarda sendikal eğilimlerin artması ise işçi ücretlerinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca organize sanayi bölgelerindeki arıtma tesislerine ödenen paralar da organize sanayi bölgesindeki sanayiciler için maliyet ögesi haline gelmiştir.

Bunların dışında vergi, sigorta, gibi olağan giderler de bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DERİ PİYASASINDA TALEP

1. TALEBİN OLUŞUMU

Hayvan üretimi ve kesimi sonucu bir yan ürün olarak elde edilen ham deri, fabrikalarda çeşitli işlemlerden geçirilerek mamul deri (işlenmiş deri) haline getirilir. Daha sonra bu deriler; deri konfeksiyonda, deri ayakkabı, saraciye ve hatta günümüzde mobilya yapımında kullanılmak üzere ayrılır. İşlenmiş deriden elde edilen bu mallara olan talep, işlenmiş deri talebini doğurmaktadır.

Tablo: 18'de Türk deri sektörü ulusal talebinin yıllar içindeki gelişimi görülmektedir. Bu tabloda yer alan veriler, işlenmiş küçükbaş hayvan derileri, işlenmiş büyükbaş hayvan derileri, deri konfeksiyon, saraciye ve ayakkabı ile ilgili verilerdir.

DPT kaynaklarında ulusal talep; ulusal üretim+dışalım-dışsatım olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaya göre Türkiye ulusal deri sektörü talebi, 1984 yılında, 1988 yılı sabit fiyatları ile 1,54 trilyon TL'ye eşittir. Türkiye deri sektörü talebi, 1984'ü izleyen üç yılda %7, %11,5 ve %13,3 gibi gerçekten büyük oranlarda büyümüştür. Bu büyüme eğiliminin sonucu olarak, Türk deri sektörü talebi, 1987 yılı

sonunda, 1988 yılı sabit fiyatları ile 2 trilyon TL'yi geçmiştir. Ancak 1988 ve 1989, deri sektörü talebi için kötü yıllar olmuştur. Bu yıllarda, talep daralması ya da çok düşük oranlı büyüme yaşanmıştır. 1990, 1991 ve 1992, Türk deri sektörü talebinin yeniden patladığı dönemlerdir. Bu üç yılda deri sektörü ulusal talebinin ortalama büyüme hızı %9,6'ya ulaşmıştır.

Tablo: 18

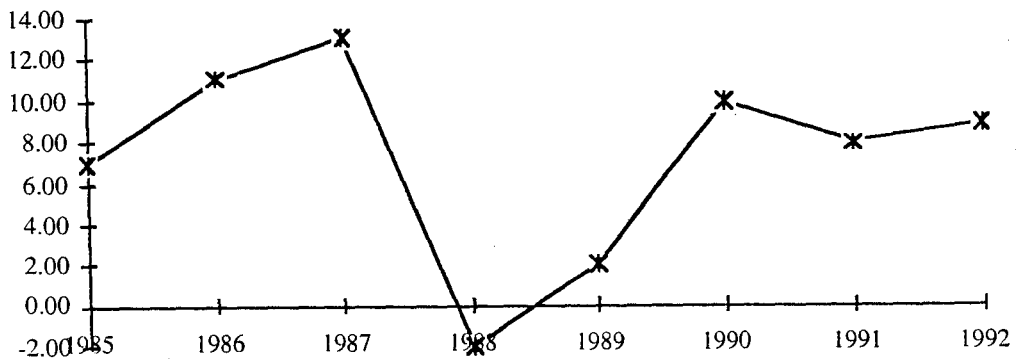
Türk Deri Sektörü Ulusal Talebi *

YILLAR	Milyar TL; 1988 yılı sabit fiyatları ile.	
		% değişim
1984	1.457.9	
1985	1.647.9	7.00
1986	1.838.1	11.00
1987	2.081.9	13.00
1988	2.032.1	-2.00
1989	2.087.7	2.00
1990	2.302.1	10.00
1991	2.507.4	8.00
1992	2.751.2	9.00

* İTKİB'in hazırladığı "Türk Deri Sektörü" adlı çalışmadan alınmıştır.

Grafik: 9

Yıllar itibariyle Türk Deri Sektörü Ulusal Talebinin yüzde değişimi

Yıllar içinde bir değerlendirme yapıldığında sekiz yıl gibi bir süre içinde, Türk deri sektörü ulusal talebinin toplam %79 oranında arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu talep artışının dışalım artışı ve dış satım azalmasından kaynaklandığı sanılmaktadır.

Türk deri sektörü ulusal talebinin, 1984 ile 1992 yılları arasında yıllık ortalama %10 oranında arttığı söylenebilir. Eğer son sekiz yıldır geçerli olan eğilim sürerse, 1995 yılında Türk deri sektörü talebinin 3 trilyon TL'yi aşması beklenmektedir.³¹

Tablo: 19
Deri ve Deri Mamülleri Talebi

D: Milyar TL 1993 Yılı	1993 Gerçekleşme		1994 Gerç. Tahmini		1995 Tahmin		Yıllık Artış (%)	
	Miktar (2)	Değer (3)	Miktar (4)	Değer (5)	Miktar (6)	Değer (4/2)	1994 (6/4)	1995
Küçükbaş Mamul Deri (Mln.Dm2)	3.90939	6.948.8	4.082.9	7.12936	4.303	7.500.1	2.6	5.2
Büyükbaş Mamul Deri		2.881.8		2.178.0		2.408.8	-24.4	10.6
Yüzlük (Min.Dm2)	1.335.6	2.318.6	1.0593	1.845.1	1.162.9	2.003.5	-20.4	8.6
Kösele (Bin Ton)	7.9	563.2	4.8	332.9	5.8	405.3	-40.9	21.8
Deri Giyim Eşyası (Bin Ad.)	2.448.1	3.763.5	2.605.6	4.280.7	2.761.4	4.535.8	13.7	6
Deri Eşya (Saracıye)		1.259.2		1.216.0		1.228.1	-3.4	1
Ayakkabı (Min.Çift)	101.5	10.303.9	91.5	8.871.8	96.5	9.433.3	-13.9	6.3
Deri Ayakkabı	39	7.392.6	31.2	5.999.7	32.4	6.311.6	-18.8	5.2
Plastik Ayakkabı	8.8	516.4	7.8	550	7.6	566.2	6.5	2.9
Tekstil Ayakkabı	11.1	981.6	13.2	1.089.8	15.1	1.247.4	11	14.5
Terlik	42.6	1.413.3	39.3	1.232.3	41.4	1.308.2	-12.8	6.2
Diğerleri		62		118.7		157.3	91.4	32.5
TOPLAM		25.219.1		23.794.8		25.263.4	-5.6	6.2

(*) Lastik, ahşap hariç

Kaynak: DPT-1995 Yılı Geçiş Programı Destek Çalışmaları

Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, DPT Yayını, Ekim 1994

Deri giyim eşyası yurtiçi tüketimi, 1989 yılından beri hızla artışını sürdürmektedir. Yurt içi talepte görülen bu artışta, turistlere, özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) gelenlere yapılan satışlardaki yükselme başlıca

³¹ "Türk Deri Sektörü" ..., s. 5-12.

etkendir. Ayrıca deri giyimin moda, taksit, dayanıklılık vb. faktörlerin etkisi ile tüketiciler tarafından yeniden rağbet gören bir ürün olmasının da bu artışta rolü vardır. Nitekim 1993 yılında deri giyim eşyası tüketimi, yüzde 52.2 oranında artmıştır. BDT gümrük rejiminde yapılan engelleyici düzenlemeler ve yurt içi talebin artış hızının yavaşlaması nedeniyle, deri giyim eşyası tüketiminin 1994 yılında daha az oranda (13.7) artacağı tahmin edilmektedir.³²

Türk tüketicisi, Türkiye'nin önemli bir deri sektörü bulunmasına karşın, deri ürünleri tüketimi konusunda istikrarlı değildir. Türkiye'de deri ürünleri tüketim ve yenileme hızı, AT ülkelerinininki ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Ayrıca Türkiye'de egemen olan enflasyonist ortam, orta sınıfın gelirini reel anlamda sürekli azalttığı için, bu duruma uyum sağlamaya çalışan orta sınıf, lüks tüketim malı olarak gördüğü deri ürünleri tüketimi kısmakta, ya da satınalma kararını ertelemektedir. Bunun sonucu olarak da Türk deri sektörü üretimi istenen anlamda artmamaktadır.

2. DERİ TALEBİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Deri talebini etkileyen faktörler; deri ve deri ürünleri fiyatları, nüfus, gelir seviyesi, ikame malların fiyatları, tüketici tercihleri ve diğer faktörler olarak gruplanabilir. Deri talebini etkileyen en önemli faktör, deri ve deri ürünleri fiyatlarıdır. Bunun yanında, nüfusun ve gelir seviyesinin de etkisi büyüktür. Bunlara aşağıda ayrıntılı olarak değinilmiştir.

2.1. Deri ve Deri Ürünleri Fiyatları

Deri ürünleri fiyatı, büyük ölçüde işlenmiş deri fiyatına ve diğer yardımcı maddelerin fiyatına bağlı olarak değişir. Kösele, napa, zig, glase gibi muhtelif işlenmiş derilerin fiyatı ise ham deri fiyatına bağlıdır. Ham deri fiyatlarının yanında, kimyasal maddelere ve diğer giderlere ödenen miktarlar da işlenmiş deri fiyatının belirlenmesinde etkili olacaktır. Ham deri fiyatı ise daha önce de belirttiğimiz gibi hayvan fiyatlarına bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla hayvanın fiyatında gözlecek bir artış, deri

³² Mustafa ÖZÇÖREKÇİ, "Deri ve Deri Mamülleri Sanayii 1994 ve 1995 Yıllarına İlişkin Değerlendirme", Deri Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 124, Mart 1995, s. 10.

ürünleri fiyatının da artmasına neden olacaktır.

Tablo: 20
Yıllar İtibariyle Kösele, Muhtelif Deri, Ayakkabı, Deri
Giysi fiyatları

YILLAR	Kösele Kg/TL	Muhtelif Deriler dm ² /TL	Ayakkabı Çift/TL	Deri Giysi Adet/TL
1976	66	2	130	812
1977	75	2	147	918
1978	136	5	197	1230
1979	277	7	408	2547
1980	542	12	848	5294
1981	646	18	1278	6072
1982	1053	24	1436	8349
1983	1042	29	2290	12995
1984	1214	43	3305	22524
1985	1850	55	4799	36678
1986	3281	111	9107	61023
1987	3967	173	11272	26427
1988	8568	252	29703	144527
1989	12266	371	37937	209819
1990	11301	568	55127	319623
1991	33621	771	101539	464073
1992	43895	1156	159173	509173
1993	65504	2277	321903	1070571
1994	105682	4186	615865	3463409

Kaynak: DİE İmalat Sanayii verilerinden hesaplanarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo: 20'de yer alan değerler, DİE İmalat Sanayi verilerinden hesaplanmıştır. Kösele fiyatlarında, 1983 ve 1990 yıllarında bir önceki yıla göre düşme gözlenmekle birlikte, kösele fiyatları genelde artan bir eğilim izlemektedir. 1983 yılında işlenmemiş kösele, deri ve kürk ithalatında bir önceki yıla göre artış vardır. 1990 yılı için de aynı şey geçerlidir. 1990 yılında aynı zamanda canlı hayvan ithalat miktarında bir önceki yıla göre artış vardır. Ülke içinde, işlenmemiş kösele, deri ve kürk miktarının artması, bu yıllardaki kösele fiyatlarının düşmesine neden olmuş olabilir. Canlı hayvan miktarının artması, ülke içinde ham deri arzını arttıracığı için ham deri fiyatlarını düşürmüş ve buna bağlı olarak da kösele fiyatlarında düşme gözlenmiştir. Napa, zig, glase gibi muhtelif deriler olarak alınan işlenmiş deri ve ayakkabı fiyatları da yıllar itibariyle hep artan bir seyir izlemektedir. Deri giysi fiyatları 1976-1994 arası yükselen

bir seyir izlerken 1987 yılında bir önceki yıla göre düşüş gözlemektedir. Bu fiyat düşüşünün nedeni, kanımızca 1987 yılındaki kösele, deri, kürk ve canlı hayvan ithalatının, bir önceki yıla göre artmış olmasıdır.

Ham deri ihracatının 1985 yılında serbest bırakılması ile birlikte, canlı hayvan ihracatının da devam ettiği bu yıllarda, ihracat serbestisi yurt içinde ham deri fiyatlarını yükselterek, üç dört ay içinde yüzde yüz oranında artmasına yol açmıştır. Maliyetlerde gözlenen bu artış, bir yandan yurt içinde deri giysi, saraciye ve ayakkabı talebini azaltırken, diğer yandan neredeyse pürüzsüz gelişen yurtdışı talebini olumsuz yönde etkilemiştir. Yurt içindeki ham deri fiyatlarının artması bazı firmaları yabancı ülkelere ham deri ithalatı yapmaya yöneltmiştir. Ham deri ithalatı yapan bu firmalar fiyat konusunda birtakım avantajlar elde etmişlerdir.

Son zamanlarda Beyazıt ve Laleli pazarlarında bir canlılık gözlenmiştir. Kalitesi düşük ve buna bağlı olarak da fiyatı düşük deri arzının artması, yabancı alıcıları ülkemize çekmiştir. Bununla birlikte düşük fiyatta düşük kaliteli deri ürünleri piyasaya sürüldüğünde, tüketicinin gözünde belirli bir kıymete sahip olan deri ürünleri, önemsizleşmektedir. “Avrupa ülkelerine gerek bizim gerekse diğer ihracatçı ülkelerin çok büyük miktarlarda ama çok düşük fiyatlarla, düşük kaliteli ürünler sürmesi de ihracatımızı olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucu olarak, ipek ve kadife gibi değerli bir ürün olan deri, tüketicinin gözünde önemsizleşmiştir. Eskiden nadir bir ürün olan deri, tüketicinin gözünde değersizleşmiştir. Derinin ayağa düşmesi ise doğal olarak bir talep bıkınlığını gündeme getirmiştir.”³³ Kanımızca, ucuz fakat kalitesiz deri üretimi yerine, Avrupa standartlarına uygun derilerin üretilmesinin daha iyi olacaktır.

Önümüzdeki yıllarda, deri ürünleri arasındaki kalite farklılığını belirtmek için sınıflandırmalar yapılarak tüketicinin deri ürünleri arasındaki fiyat farklılığını anlaması sağlanmalıdır. Deri konfeksiyonda farklı kalitedeki ürünlerin sınıflandırılması; Örneğin nasıl %100 yün, %100 ipek denildiği zaman tekstilde malın kalitesi anlaşılıyorsa, deride de böyle bir ayırım olması, Avrupa’da olduğu gibi Lponje deri, anilin deri,

³³ Tuncay YAKALI, “Deri Konfeksiyon İhracatında İstenen Hedeflere Ulaşılamadı”, Dünya Gazetesi, 5-1-1991, s. 3.

yapma deri, oğlak derisi vb. şeklinde bir ayırım tüketicinin korunması açısından önemlidir. Bir görüşe göre bu ayırımın yapılmasının şu yararları vardır; “Müşterinin karşısına sadece “deri ceket” olarak çıktığında, müşteri fiyat farklarını anlayamıyor. Yani 75\$’a da, 150\$’a da deri ceket satılıyor ve her ikisi de “deri ceket” olarak empoze ediliyor. Aradaki farkı anlatmak o andaki tezgahların kapasitesine bağlıdır.”³⁴ Aradaki fiyat farkının açıklanmaması durumunda tüketici kendisinin aldatıldığını düşünecektir. Bu da deri ürünlerine olan talebi az da olsa olumsuz yönde etkileyecektir.

Deri ve deri ürünlerinin fiyatlarındaki yükselme, insanların bu ürünlere olan taleplerinde düşme meydana getirecektir. Çünkü bu ürünler insanlar tarafından lüks mal olarak görülmektedir. Deri ve deri ürünlerinin fiyatlarındaki yükselme ise büyük ölçüde ham deri fiyatlarındaki yükselmeye bağlıdır. Ham deri fiyatlarındaki yükselme ise yukarıda bahsettiğimiz gibi hayvan fiyatlarındaki yükselmeye bağlıdır. Ülke içinde ham deri arzının azalması, deri ve deri ürünleri fiyatlarının yükselmesine neden olacağı için canlı hayvan ve ham deri ihracatına izin verilmemelidir.

2.2. Nüfus ve Gelir Seviyesi

Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılında 13 milyon olan nüfusumuzun, 2000’li yıllarda 60 milyonu geçeceği tahmin edilmektedir. TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye İstatistik Yıllığından alınan Tablo 6’ya göre, her 5 yılda bir yapılan sayımlardan yararlanılarak tablo: 21’deki nüfus değerleri elde edilmiştir.

Tablo: 21’de yer alan, Kişi Başına Reel GSMH değeri; DİE.Türkiye İstatistik Yıllığı, Dış Ticaret İstatistikleri bölümündeki Yıllara Göre İthalat ve İhracat tablosunun Cari Fiyatlarla GSMH sütunundaki değerleri Toptan Eşya Fiyat İndeksine bölünerek elde edilmiş ve bu reel değerlerin Nüfusa oranlanması sonucu bulunmuştur. Bulunan bu verilere göre Kişi Başına reel GSMH değerlerinde 1979-1980 yıllarında düşüş gözlenmekle birlikte, 1970 yılından 1993 yılına kadar artan bir seyir izlediği gözlenmektedir.

³⁴ Avam KASTRO, “Deri Sanayimizin İstatistiklerde Yer Almayan İhracatı”, Deri Dergisi, Ocak 1988, Yıl: 4, Sayı: 42, s. 11.

Tablo: 21
Yıllar İtibariyle Nüfus ve Kişi Başına Reel
GSMH

Yıllar	Nüfus	Kişi Başına Reel GSMH
1970	35605176	4780
1971	36506845	5010
1972	37431349	5114
1973	38379264	5229
1974	39351185	5547
1975	40347719	6142
1976	41189686	6450
1977	42049222	6356
1978	42926696	6059
1979	43822480	5782
1980	44736957	5666
1981	45864201	6180
1982	47019848	6297
1983	48204615	6324
1984	49419234	6782
1985	50664458	7392
1986	51404251	8267
1987	52154846	8429
1988	52916402	8895
1989	53689077	9476
1990	54473035	10765
1991	55268440	11109
1992	56075460	11398
1993	56894263	12888

Kaynak: DİE., Türkiye İstatistik Yıllığındaki, Nüfus, Dış
Ticaret, Fiyat İstatistikleri bölümlerinden hesaplanmıştır.

Yapılan hesaplama göre, 2000 yılında nüfusumuz 62970613 milyon olacaktır. Tahminimize göre nüfus oranındaki artış, ete olan talebi artıracaktır. Gelir seviyesinde yıllar itibariyle gözlenen artış da, insanların ete olan taleplerini artıracaktır. Ete olan talebin artması, ham deri arzını da artıracaktır. Ham deri arzındaki artış ise daha fazla işlenmiş deri ve deri ürünlerine sahip olmamızı sağlayacaktır. Nüfus oranındaki artış aynı zamanda deri ürünlerine olan talebi de artıracaktır. Gelir seviyesindeki artışta bireylerin deri ürünlerine olan taleplerini artıracaktır.

Genel ekonomik durgunluğun bir sonucu olarak azalan toplam talep, deri ürünleri talebini çok daha kötü etkilemiştir. Bunun nedeni deri ürünleri gelir talep esnekliğinin çok büyük olmasıdır. Yani bir tüketicinin gerçek geliri bir birim düştüğü zaman, bu tüketicinin deri ürünleri talebi bir birimden çok daha fazla azalmaktadır.

Bunun nedeni de deri ürünlerinin lüks ürünler sınıfına girmesidir. Geliri azalan tüketiciler çok kolaylıkla, deri ürünleri tüketiminden vazgeçebilmektedirler. İşte deri ürünlerinin bu özelliği sonucu, 1990'lı yılların başında yaşanan ekonomik durgunluk, deri sektörünü çok daha fazla etkilemiştir.

2.3. İkame Malların Fiyatı

Belirli bir gereksinimin karşılanmasında, birbirleri yerine geçebilen mallara ikame malları denilmektedir. Bu mallara, aynı gereksinimin karşılanmasında birbirlerinin rakibi olduklarından rakip mallar da denir.

Tablo: 22

Yıllar İtibariyle Suni Deri Üretim Miktarı, Değeri ve Fiyatı

YILLAR	MİKTAR (Tümü Plastik)M2	DEĞER 1000TL	FİYAT (TL)
1970	7,205,630	231,868	32.18
1971	5,737,917	159,455	27.79
1972	10,997,709	702,361	63.86
1973	5,475,203	752,052	137.36
1974	5,801,036	592,186	102.08
1975	7,105,046	2,033,146	286.16
1976	6,424,111	2,042,688	317.97
1977	8,695,739	4,152,639	477.55
1978	13,797,037	8,851,962	641.58
1979	12,530,334	8,353,602	666.67
1980	10,709,570	11,295,837	1,054.74
1981	11,622,881	17,425,666	1,499.26
1982	7,616,736	24,973,391	3,278.75
1983	7,362,536	41,547,084	5,643.04
1984	9,238,673	76,524,015	8,283.01
1985	5,589,811	98,356,126	17,595.61
1986	6,046,038	174,074,016	28,791.42
1987	7,162,077	286,729,138	40,034.36
1988	6,108,524	633,938,142	103,779.27

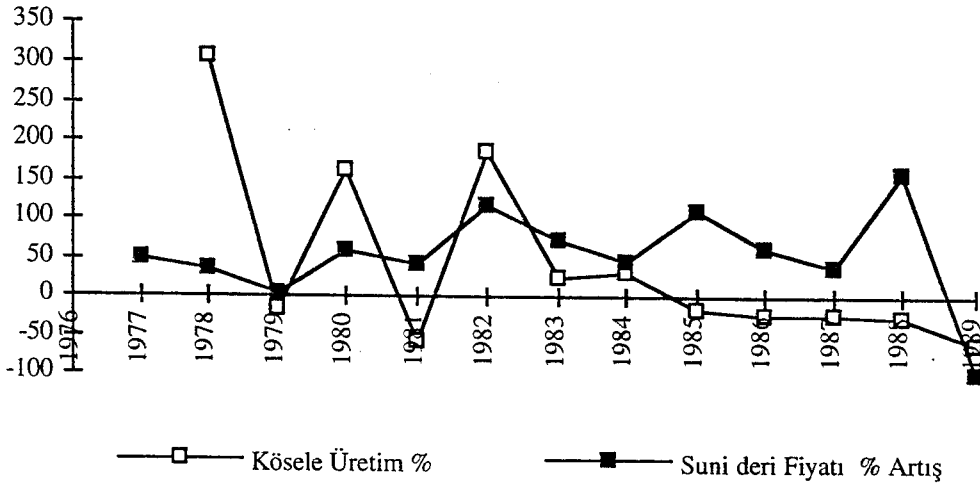
Kaynak D.İ.E. İmalat Sanayii Verilerinden Hesaplanmıştır.

Sinema ile tiyatro, koyun eti ile tavuk eti, mamul deri ile benzeri olan sentetik deri, deri

ayakkabı ve keten ayakkabı, deri giysi ve kumaş giysi gibi. Diğer malların fiyatları değişmezken ikame mallarından birinin fiyatının artması, onun rakibi olan bir diğer malın talebini artıracak ve böyle bir durumda, her fiyattan satın alınmak istenen mal miktarı artacaktır.

Tablo: 22'de yer alan sütunlar 1970 yılından 1988 yılına kadar ülkemizde üretilmiş suni deri miktarlarını, değerlerini ve değerlerin miktarlara bölümü ile elde edilen fiyatları göstermektedir.

Grafik: 10
Yıllar İtibariyle Kösele Üretimi ile Suni Deri Fiyatları (% Artış) Arasındaki İlişki

Grafik: 10'da yıllar itibariyle kösele üretimindeki yüzde değişme ile suni deri fiyatlarındaki yüzde artış karşılaştırılmıştır. Bilindiği gibi suni deri işlenmiş derinin ikamesi olan bir maldır. Suni deri fiyatları düştüğü zaman, işlenmiş deri üretim miktarının da azalması gerekmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi 1979 yılına doğru suni deri fiyatlarında gözlenen düşüşü, kösele üretim miktarındaki düşüş izlemektedir. 1981, 1983, 1987 ve 1989 yıllarında da suni deri fiyatlarında gözlenen düşmeleri, kösele üretim miktarı da düşerek izlemektedir. 1980, 1982, 1988 yıllarındaki suni deri fiyatlarındaki artışı, kösele üretim miktarındaki artış izlemektedir.

Tablo: 23

Yıllar İtibariyle Kösele, Yarı Kösele, Plastik ve Suni Deriden İmal Edilmiş Ayakkabıların Üretim Miktarı, Değeri ve Fiyatları

YILLAR	Tamamı Deri Ayakkabılar; Erkek, kadın, çocuklar için tabanı tabii köseleden ayakkabılar, botlar(kadın, erkek, çocuk)			Tabanı Suni Ayakkabılar; Erkekler ve kadınlar için tabanı suni veya ter yolu ile elde edilen köseleden ve tabanı kauçuk veya s plastik maddelerden ayakkabılar.			Tamamı Suni veya Tekstil Ayakkabılar; Erkekler, kadınlar, çocuklar için yüzü suni deri, plastik, tekstil veya süet ayakkabıları		
	Üretim Miktarı (Deri)	Üretim Değeri (000 TL)	Üretim Fiyatı	Üretim Miktarı	Üretim Değeri (000 TL)	Üretim Fiyatı	Üretim Miktarı	Üretim Değeri (000 TL)	Üretim Fiyat
1987	3983314	45313163	11376	519829	4883556	9395	7554	105628	13983
1988	2646655	61041663	23064	434214	6844168	15762	867483	10731172	12370
1989	3019331	114234731	37834	1301586	26133293	20078	289073	7148107	24728
1990	3031507	167562364	55274	1193584	48913688	40981	48949	1261870	25779
1991	3426180	335219147	97840	1059544	75484848	71243	34799	1924288	55297
1992	3122035	496676901	159088	1246912	136075934	109130	133471	15430063	115606
1993	3325551	934169379	280907	951772	194488226	204343	203211	40187604	197763
1994	3484068	2150736514	617306	798350	362603909	454192			

Kaynak: DİE. Verilerinden hesaplanmıştır.

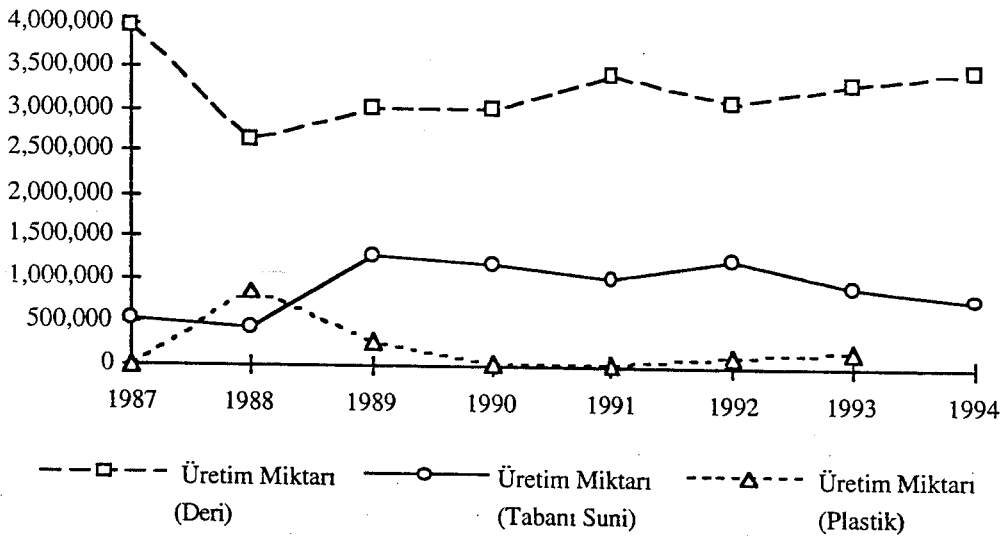
Deri ve deri ürünlerinin talebini etkileyen ürün, deri benzeri sentetik deridir. Bu malların fiyatını daha çok elektrik, petrokimya gibi maliyetler belirler. Bu malların fiyatı, deri fiyatına göre daha düşüktür. Geliri düşük tüketiciler, daha çok bu malları tercih ederler. Geliri yüksek tüketiciler, daha çok deri ürünlerini tercih ederler. Gerçek deriye rakip olarak suni deri ve sentetik deriyi düşünebiliriz. Suni deri, deri talaşları, kösele tıraş artıklarından yapılan deridir. Sentetik deri, petrokimya sanayiine dayanarak yapılan üründür. Bunların dışında deri ürünlerine rakip ürünler olarak dokuma ve tekstil ürünleri de düşünülebilir.

Günümüzde, deri konfeksiyon ürünlerine rakip olarak kumaştan yapılmış konfeksiyon ürünlerini ve deri ayakkabı, saraciye ürünlerine rakip olarak da keten veya plastikten ayakkabı ve çantaları görebiliriz. Kumaştan ve ketenden yapılan bu ürünlerin maliyeti düşük olduğundan fiyatı da deri ürünlerinin fiyatından düşük olacaktır. Dar gelirli tüketici deri ürünlerine göre daha düşük fiyatlı kumaş, ketenden veya plastikten yapılmış ürünleri tercih edecektir.

Deri ürünlerinin kullanım süresi daha uzundur. Değişen moda şartlarını da göz

önüne alan tüketici, bir tane deriden yapılmış ürünü alırken, kumaş ve ketenden yapılmış ürünlerden daha çok sayıda tercih edecektir.

Grafik: 11
Yıllar İtibariyle Deri, Tabanı Suni Deri, Plastik ve Suni
Ayakkabı Üretimi.

Grafik: 11'den de görüldüğü gibi, 1990 yılına kadar deri ayakkabı üretim miktarıyla, tabanı suni deri olan ayakkabı üretim miktarı birlikte hareket ederken; 1990 yılından sonra, birinde düşme olduğunda diğeri yükselmektedir. Deri ayakkabı üretim miktarı ile tamamı suni deri, plastik, tekstil ayakkabılar arasında, 1987 yılından itibaren birinin üretim miktarı arttığında diğerrinin üretim miktarında düşme gözlenmektedir.

2.4. Tercihler

Deri giyim eşyasının, tekstil giyime kıyasla daha uzun ömürlü olması, moda değişikliği, kış şartları ve bazı yıllar ortalama ısı derecesinin yüksekliği, talebini etkilemektedir. 1988 yılında Avrupa'da deri konfeksiyon ürünlerine olan talebin daralmasının nedeni; 1988-1989 sezonunda blue-jean ceketlerin moda olmasıdır. Deri ürünleri talebinin değişiminde, tüketicinin tercihlerine moda, hava sıcaklığı değişkenlerinin etkisinin yanında, reklamların da etkisi oldukça büyüktür. Sevilen sanatçıların üzerinde görülen deri ceket, yelek, ayakkabı, çizme gibi eşyalar, gençlerin deri ürünlerine olan talebini etkilemektedir. Türk tüketicisi, deri mamullerinde ürün

çeşitliliğine de önem vermektedir. Kalite ise ikinci sırada yer almaktadır. Günümüzde, deri ve kösele ürünleri günlük yaşamın bir parçası olması yanında, hediyelik eşya olma özelliği de taşımaktadır.

2.5. Diğer Faktörler

Yukarıda sıraladığımız faktörlerin dışında, ise beklenmedik zamanda ortaya çıkan faktörler bir ürüne olan talebi olumlu yada olumsuz yönde etkileyebilir.

Beklenmedik bir anda ülke içinde veya ülke dışında gerçekleşen bir savaşın ekonomi üzerinde mutlaka olumsuz etkileri olacaktır. Örneğin, Körfez Savaşı ile birlikte deri ürünleri ihracatında bir azalma gözlenmiştir. Bir görüşe göre “Körfez krizi ile birlikte Irak-Kuveyt ve Suudi Arabistan’a 10 bin ton ham deri ve 153 milyon dolarlık deri ve deri mamülü ihraç pazarı kapanmıştır.”³⁵ Sıcak savaşın başlamasından sonra, şu sorunlarla karşılaşmıştır: Batı Avrupa ülkelerindeki tüketiciler deri ürünleri taleplerini kısmış, ihracatçılar Türkiye’nin de savaşa gireceği endişesiyle siparişlerini durdurmuşlardır. Bu dönemde, büyük havayolları şirketlerinin Türkiye uçuşlarını iptal etmesi de, batıda Türkiye ile ilgili endişeleri artırmıştır. Bazı ihracatçılar hazırladıkları siparişleri gönderememişler, bazılarının da siparişleri iptal edilmiştir. Türkiye’ye gelen turistlerin sayısında da azalma gözlenmiştir. Bu ise Akdeniz ve Ege bölgesindeki deri ürünleri satışlarının düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde yurt dışı siparişlerinin durması üzerine birçok büyük ihracatçı işçilerini doyurabilmek için iç pazara yönelmiştir ve iç pazarda bir arz fazlası doğmuştur.

Körfez Savaşı’nın ardından deri konfeksiyon satışlarında canlanma olmakla birlikte THY grevi deri konfeksiyon satışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. 1991 yılında THY’nın yaptığı grev, deri müşterisi yabancıların gelmesini engelleyerek, deri talebinin düşmesine yol açmıştır.

1994 yılı Nisan ayında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri, tüm sektörlerde olduğu gibi deri sektörünü de etkilemiştir. Satışlarda görülen düşme sonucu, iş yapamayan iç piyasaya dönük firmalar bu durumdan daha çok etkilenmiştir. Deri

³⁵ Turgut KOŞAR, “Dericilerde Yardım İstiyor”, Cumhuriyet, 21/2/1991, s. 13.

işleyen işletmeler ise sattıkları deriyi yerine koyamamışlardır. Deri sektöründe kullanılan kimyevi maddelerin çoğu yurt dışından ithal edildiği gibi yurt içi ham deri arzı da talebi karşılayamamaktadır. Bu nedenle doların sürekli dalgalandığı dönemde, mamul derinin fiyatını her gün değiştirmek durumunda kalan firmalar, dolar kurunun oturmaya başladığı dönemde de daha önceki maliyetlerle çalışmak durumunda kaldıklarından, fiyatlarını düşürememişlerdir. Bunun yanında 1994 yılında, kurban derilerinin Türk Hava Kurumu tarafından yüksek bedelle satılması da maliyetleri önemli ölçüde artırmıştır. Maliyet artışları, fiyat artışlarına neden olurken, deri ürünleri talebinde de azalmaya neden olmaktadır.

İç piyasada yaşanan olumsuzluğun yanında, turistlere yapılan satışlarda da durgunluk görülmüştür. Beklenen turizm patlamasının yaşanmaması, turistik yörelerimizde satış yapan firmaları olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı yöndeki sıkıntılar, İstanbul Laleli piyasasının da yaşanmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra İstanbul Laleli'de bavul ticareti şeklinde gelişen bir deri piyasası oluşmuştur. Bu piyasanın da bu dönemde durgunlaşması, sektörü olumsuz yönde etkilemiştir.

Ekonomilerde devalüasyon sonrası ihracatta artış beklenirken, ülkemizde bu gerçekleşmemiştir. Artan maliyetler, fiyat artışlarına yol açmış, buna karşılık dış piyasalar düşük fiyatlarla deri piyasasını ele geçiren Parkistan, Hindistan, Güney Kore ve Çin'e yönelmişlerdir.³⁶

Ülke içinde ve ülke dışında beklenmedik bir durumun ortaya çıkması, örneğin savaşın, grevin yada devalüasyonun gerçekleşmesi, deri sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Deri ürünleri ayakkabı, deri konfeksiyon ve saraciye talebini, en çok deri ve deri ürünlerinin fiyatındaki değişimler etkilemektedir. Deri ürünlerinin ikamesi olan malların fiyatları düştüğünde ise deri ürünlerine olan talep miktarı da düşmektedir. Deri ürünlerine olan talep bireylerin gelirlerindeki değişmeden ve nüfus artışından olumlu yönde etkilenmektedir.

Birden çok amaç için kullanılabilen mallara karşı olan kümesel talebe "çok yönlü talep" denir. Örneğin şeker; çayı tatlandırmak için ve çikolata imalinde kullanılır. Bir

³⁶ "Deri ve Deri Mamülleri Sektörü"..., s. 14.

kullanımdan dolayı talep artarsa, fiyatlar yükselir ve arzın görece kıtlığı nedeniyle malın fiyatı tüm kullanımlar için yükselmiş olur.³⁷

Ham deri işlendikten sonra mamul deri haline getirilir. İşlenmiş deri (mamul deri) çok çeşitli alanlarda kullanılır. Örneğin işlenmiş derilerin küçük bir kısmı saraciyeye eşyası üretimi, geri kalanı ise deri konfeksiyon sanayi için kullanılır. Bununla birlikte işlenmiş deri, ayakkabı, mobilya döşemesi gibi alanlarda da kullanılır. Deriden elde edilen bu ürünlerden birinin talebindeki artış, işlenmiş deri fiyatlarını ve diğer deri ürünlerinin fiyatlarını da artırmış olur.

³⁷ TOLFREE W. Reay, "Ekonomik Teori Üzerine Notlar", Çeviren: Prof.Dr. Rıdvan Karalar, 1985, Anadolu Üniversitesi Yayınları No 95, Anadolu Üniversitesi Basımevi, s. 24.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de deri sektörü, mazisi çok eskilere giden bir üretim sektörüdür. Bu sektörün zaman içinde teknolojik gelişmelere ayak uyduramadığı ancak son yıllarda bir teknolojik değişim çabası içine girdiği bilinmektedir.

Doğal olarak bu sektörün, gelişen bir sektörün sorunlarını ve sıkıntılarını yaşadığı bir gerçektir.

Türkiye’de, deri sektörünün en önemli sorunları, ham deri ve kimyevi maddeler gibi temel girdilerinin arz yetersizliğidir. Yurtiçi ham deri üretimi, deri işleme sanayii için yeterli değildir. Bu nedenle, son yıllarda ham deri ve canlı hayvan ithalatı artan bir seyir izlemektedir. Deri sektörü açısından canlı hayvan ithalatı olumlu etki yaparken, canlı hayvan ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bilindiği gibi ham deri arzındaki azalma, işlenmiş deri ve deri ürünleri fiyatlarını artırıcı yönde etkilemektedir. Deri sanayinin diğer girdisi ise kimyasal maddelerdir. Kimyasal madde maliyetleri de deri ve deri ürünlerinin fiyatları üzerinde etkili olmaktadır.

Sektörün gelişebilmesi için yurt dışı ve yurtiçinde deri ve deri ürünlerine olan

talebi arttırmaya yönelik çeşitli önlemler alınmalıdır. Maliyetleri ve dolayısıyla fiyatları makul düzeyde tutabilmek için deri işleme sanayiinin hammadde kaynağını oluşturan canlı hayvan ve ham deri ihracatına kısıtlamalar getirilmelidir. Canlı hayvan ve ham deri ithalatı desteklenirken, katma değeri ülkemizde kalacak deri ve deri ürünlerinin ihracatı teşvik edilmelidir.

Yurtiçi deri arzını artırıcı, kalite ve standardizasyonu geliştirici tedbirler alınmalıdır. Hayvan islahı, geliştirme ve sağlık koruma çalışmalarında ham deri verim ve kalitesinin iyileştirilmesine dikkat edilmelidir. Ham deri kalitesinde iyileşmeler sağlamak amacıyla hayvan kesimi, deri yüzümü, korunması ve uygun araçlarla taşınmasıyla ilgili eğitici programlar ve broşürler hazırlanarak, kitle haberleşme araçları ile yayınlanmalı ve dağıtımı yapılmalıdır. Dericilik araştırma ve eğitim enstitüsünün sanayi eğitimi, araştırma ve danışmanlık ihtiyaçlarına cevap verecek ve kalite kontrol sorunlarını çözümlenecek yapıya kavuşturulması yönünde gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Deri mamülleri sanayiinin her düzeydeki vasıflı eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla eğitim çalışmalarına hız verilmelidir. Deri mamülleri ihracatının geliştirilmesi ile ilgili teşkilatlanmalar desteklenmelidir. Deri sanayicilerinin, kendilerine ayrılmış sanayi bölgelerine toplanması teşvik edilmelidir.

Mevcut tesislerin kapasite kullanım oranlarını ve verimlerini artırıcı yöndeki modernizasyon yatırımları ile deri mamülleri imalat, yardımcı malzeme ve aksam yatırımları teşvik edilmelidir. Deri kofeksiyon sanayiindeki küçük ölçekli firmaların, ihracata yönelmeleri ve yurt dışında pazar aramaları güçtür. Bu nedenle özellikle küçük firmaların, birleşerek dış ticaret pazarlama şirketi kurmaları, onların bu tür sorunlarına çözüm getireceği düşünülmektedir. Ayrıca bu tür şirketler, üretimde gerekli ithal deri veya kimyasal maddeleri toptan ithal edip, ihtiyaca göre dağıtılarak bu konudaki maliyetleri düşürebilir.

Deri sanayiinin ihtiyaç gösterdiği yüksek kalitede ve bazı ihraç mallarımızın gerektirdiği özel deri ithali, sadece mamül ihraç eden, bu sebeple deriyi tanıyan deri sanayicisi tarafından yapılmalıdır. Bu suretle, kalitesiz mal ithali önlenmiş olacaktır.

Deri ürünleri sektöründe, rekabet üstünlüğü sağlayıcı faktörler; ham madde bulunabilirliği ve işgücü maliyetidir. Ekonomik etki alanları ise; istihdam hacmi, döviz kazanma gücü, geri kalmış bölgelerin kalkınmasıdır. Başarı için temel etkenler ise; özgün tasarım, alt yapı ve dış bağlantılardır.

Gümrük birliğine girdiğimiz şu günlerde, önemli bir ihraç sektörü olan dericilik sektörüne, mutlaka gereken destek verilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BERKOL, Değer : “Deri Günleri Paneli Contence Açısından Gümrük Birliği Avantajları, Dezavantajları 2”, Deri Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 114, Mayıs 1994.
- BİRSİN, Abdülaziz : “Starmod, Kazakistan’da Deri Kompleksi Kuruyor”, Dünya Gazetesi, 8/12/1992.
- BODUROĞLU, Anıl : “Ham Deri İhracatı Türkiye Deri Sanayi İçin İntihardır”, Deri Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 55, 1989.
- CANSEV, Güneş : “Türk Ekonomisi ve Türk Deri Sektörü”, Deri Dergisi, Sayı: 113, Nisan 1994.
- CIHANER, Reşat : “Deri Sanayicilerinin de Umudu Yeni Hükümette”, Dünya Gazetesi, 28/11/1991.
- GEMİCİ, Hacer : “Deride Öncelikli Sevinci”, Dünya Gazetesi, 1993.
- HDTM : Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler, Kasım 1994.
- İNAL, Fasih : “Dericilerin Sorunları (2)”, Dünya Gazetesi, 24/2/1993.
- İSO : “İstanbul Tuzla Organize Deri Sanayi, Deri Üretiminin En Yeni Örneği”, Deri Sektörü Özel Raporu, 1993.

- KARTAY, Hami : "1995'e Girerken Deri Sektöründe Durum ve Özelleştirme", Deri Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 12, Ocak 1985.
- KASTRO, Avam : "Deri Sanayimizin İstatistiklerde Yer Almayan İhracatı", Deri Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 42, Ocak 1988.
- KOŞAR, Turgut : "Deri Sektörüne Yabancı Sermaye İlgi Artıyor", Dünya Gazetesi, 3/9/1992.
- _____ : "Dericilerde Yardım İstiyor", Cumhuriyet Gazetesi, 21/2/1991.
- MATRAŞ, Hakkı : "Deri Ürünlerinin Fiyatı İki Ayda %100 Arttı", Dünya Gazetesi, 21/3/1994.
- ÖZÇÖREKÇİ, Mustafa : "Deri ve Deri Mamülleri Sanayii 1994 ve 1995 Yıllarına İlişkin Değerlendirmeler.", Deri Dergisi, Mart 1995.
- ÖZKAZANÇ, Önder : "İktisadi Analiz", Eskişehir, 1992.
- TC. DİE : "Türkiye İstatistik Yıllığı", 1970-1994.
- _____ : "İmalat Sanayii İstatistikleri", 1970-1994.
- _____ : "Toptan Eşya Fiyat İstatistikleri", 1970-1994.
- TC. DPT : Faaliyet Raporu INCENTIVES 1990, Haziran 1991.
- _____ : "Deri ve Deri Mamülleri Sanayi", VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 1991.
- _____ : "Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler", Alt Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994.

- _____ : "1994 Yılı Yatırım Programı", Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994.
- TOLFEE, W. Reay : "Ekonomik Teori Üzerine Notlar", Çeviren: Prof.Dr. Rıdvan Karalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları No 95, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1985.
- URAL, Vedat : "Deri Sektörü, %80 Banka Kredisi, %20 Öz Sermaye Kullanıyor", Deri Dergisi'nin eki İLFAŞ AŞ ile Sepici Şirketler Topluluğu'nun işbirliği sonucu, İzmir Deri-Ayakkabı 93 Fuarı çerçevesinde düzenlenen panelin konuşma metninden alınmıştır, 1994.
- UZUNÇARŞILI, İsmailHakkı : "Anadolu Beylikleri", Ankara 1984.
- WINCH D.M. : Analytical Welfare Economics, Penguin Modern Economics, Middlesex, England, 1971.
- YAKALI, Tuncay : "Deri Konfeksiyon İhracatında İstenen Hedeflere Ulaşılamadı", Dünya Gazetesi, 5-1-1991.
- _____ : "AET Karşısında Türk Deri Sanayi ve Deri Giyim Sanayinin Durumu", Deri Dergisi, Ekim 1985
- _____ : "Türk Deri Sektörü", İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB), Ocak 1993.
- _____ : "Deri Sanayinin Yükselen Grafiği", İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB), Aylık Bülten, Yıl: 3, Sayı: 6, 1993.
- _____ : "Deri ve Deri Mamülleri Sektörü", Türkiye Vakıflar Bankası Sektör İncelemeleri Dizisinden, Deri Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 132, Kasım 1995.